

1937 Kuueteistkümnes aastakäik Nr. 3

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski
Peatoimetaja

J. Mägiste

A. Raun
Toimetussekretär

P. Ariste

Tartu 1937

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. J. Mägiste, Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere- sm. keelis	65
2. A. Saareste, Sooviavaldusi meie õigekeelsuse-sõnaraamatu keele- korra üksikasjus	86
3. A. Saareste, Tähelepanuks murdeuurijaile	92
4. Raamatute ülevaade:	
A. R., A. V. Kõiv, Uute ja teiste vähemtuntud sõnade sõnastik	94
5. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid:	
E. E., Koosolek 15. nov. 1936	95
„ Koosolek 7. veebr. 1937 (murdeuurimise küsimusi)	95
6. Öiendusi	96
Résumés. — Summaries.	
1. J. Mägiste, Préfixes verbaux empruntés à l'indo-européen par les langues fennobaltiques	86
2. A. Saareste, Voeux touchant le caractère de la langue dans notre dictionnaire normatif	92
3. A. Saareste, Conseils aux enquêteurs dialectologues	93

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Rüütli 24, III kord.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-sm. keelis.

I. Sissejuhatuseks.

Läänemere-sm. keelis, nagu üldse sm.-ugri keelis, puuduvad algkeelest päritud põlised, lahutamatud verbiprefiksids. Nende asemel tarvitatakse sääl (harilikult mingist kaasusvormist arenenud) partikleid, mis finiiitsete verbivormide täiendina on verbist lahus, selle ees või taga, sageli verbist teiste lauseliikmetega eraldatuina*. Näit. eesti *mine siit ära* = soome *mene pois täältä* (täiendpartikkel *ära, pois*; seevastu ieur. keelist näit. vrd. vn. *yüdi omčoda* samas tähenduses, kusjuures *y-* on lahutamatu prefiks), e. *tuli metsast välja* = sm. *tuli metsästä ulos* (täiendpartikkel *välja, ulos*; vrd. vn. *вышел из леса* — prefiks *вы-*), e. *kui ma majja sisse astusin* (täiendpartikkel *sisse*; vrd. vn. *когда я вошел в дом* — prefiks *во-*) jne. Liivi keele kohta on hulga vastavaid näiteid (*jeŗa læed* 'foit gehen', *ulz læed* 'hinaus gehen', *ül nust* 'hinüber heben, übersetzen' jne.) esitanud juba Wiedemann¹. Niisamuti on lugu ka kõigi teiste lääne-

* Vrd. M. Zs ir a i, Az obi-ugor igekötök (Budapest, 1933) — lk. 3—5 probleemi kohta käivat kirjandust, lk. 5—6 sm.-ugri keelte enamikus verbiprefiksitate puudumisest, lk. 36—7 ja 44 vog., ostj. ja ungari keeles omade predispositsioonide põhjal arenenud verbiprefikseist.

¹ Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik (lühendatud LGr.), lk. 43 (§ 51).

mere-sm. keeltega. Läänemere-sm. kirjakeeltes on üksikuis ieur. tõkelaenulisis väljendeis siiski kujunenud ka lahutamatu eesliitega verbe, näit. e. *alahindab* = sm. *aliarvioi* (vrd. saksa *unterschätzen*, rootsi *underskatta*), e. *tasaliilitama* (vrd. saksa *gleichschalten*), sm. *ylennann* 'jätan maha, hülgan' (vrd. rootsi *övergiva*) jt. Eriti tugevate võõrmõjude all kannatanud e. ja sm. kirjakeele algusajad on olnud rikkad seda laadi kirjanduslike saksa (> eesti, vähem soome) ja rootsi (> sm.) tõkelaenude poolest. Sm. kirjakeele põhjapanija M. Agricola keeles² näit. kohtame eesliitelisi verbe nagu *jällenspalaita*, *edesastua*, *ylitsevoittaa* jne. Järgnevas kavatseme anda kokkusurutud ülevaate läänemere-sm. keelis leiduvaist ieur. leksikaalseist prefiksilaenudest, seepärast aja ja ruumi säästmiseks lubatagu kõnesolevate tõlkekonstruktsioonide puhul piirduda äsjaste põgusate märkmetega.

Teema juurde asudes tähendatagu kõigepäält, et ieur. laenprefiksitate olemasolu läänemere-sm. keelis pole mingi kuulmatu uudis. Liivi keeles ja Põhja-Läti e. murdes on, nagu allpool näeme, juba ammugi konstateeritud läti laenprefiksitate esinemist. Kuid nii liivi k. kui ka kõnealuse e. murde kohta on viimasaegsete publikatsioonide ja ainekogude kaudu meie teadmised tunduvalt täienenud, nii et maksab vahest seda prefiksitate küsimust uuesti päevakorda võtta. Lisaks on ka viimaste vepsa tekstiväljaannete ja kirjakeelsete teoste avaldamisega päevavalgele tulnud mõningaid teatmeid vepsasse laenatud vene verbiprefiksist. Vähe-malt viimased ehk on mõnele uurijale uudiseks.

II. Läti verbiprefiksidad liivis.

Kõik liivis leiduvad läti laenprefiksidad (*ais*, *ap*, *at*, *ie*, *is*, *nuo*, *pa*, *pie*, *põr*, *sa*, *us*) on loendanud juba Wiedemann³. Järgnevas esitame⁴ neist alfabeetse ülevaate, mil-

² Vt. O j a n s u u, *Suomalainen Suomi* III, lk. 128—9.

³ Tsit. t., lk. 44—5 (§ 51).

⁴ Esitatavad andmed on võetud järgmisist allikaist: Wiedemann, Joh. Andreas, *Sjögren's Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch* I (lühendatud LWb.); K e t t u n e n, *Untersuchung über die*

Ies iga kõne alla tuleva prefiksi valgustamiseks toome valimiku tüüpilisimaid eesliitelise verbi näiteid nii Sjögren-Wiedemanni sõnaraamatu kui ka hilisemate tähtsamate liivi k. allikate materjalidest. Näiteiks on valitud peamiselt selliseid prefiksverbe, mis esinevad mitmes allikas, niisiis peaksid liivis olema eriti üldiselt levinud. Iga liivi verbinäite ainekliku järel esitame selle läti vaste⁶, mis pärast kokkuvõtte tegemisel osutub kasulikuks. Liivis esinevad järgmised läti verbiprefiksids:

ais- (LGr.: „fast überall durch das livische *jera* zu ersetzen“), **aiž-, aiz-** — LWb. *aiskiēld*, *aiskiēlda* Sal.⁶ 'absagen, läugnen, verbieten', Kett. *aiškiēldā* 'keelata ära' (lt. *aižliēgt* 'versagen, verbieten; verleugnen')| LWb. *aislēd* 'ausgehen, weggehen, hingehen, vergehen', ULSpr. 129 L *aižlānāt*, 'lāinud', 153 li *aižlēkšti* 'saabusid', Kett. *aižlā'dā* 'ära minna' (lt. *aižiet* 'weggehen, hingehen...')| LWb *aismaks* 'bezahlen, auszahlen', VLL 314 Kr *aizmaksab* 'ich zahle... aus', 539 L *ma... aizmaksab* 'ich werde... bezahlen' (lt. *aizmaksāt* 'bezahlen')| LWb. *aisrūkānd*, *aisrēkānd* 'wenden, Ausflüchte machen', Kett. *aižrēkkāndā* 'puigelda, ettekāndeid teha' (lt. *aižrunāt* 'für jemand reden, Fürsprache einlegen, entschuldigen');

ap- (LGr.: „meist für livisches *ümmer, jera* [um, be-, ver-]“), **ap-, app-, āpp-, āpp-** — LWb. *apail* 'nachlaufen', Kett. *appa'ilā* '(joostes) saavutada' (lt. *apskriet* 'im Laufen überholen')| LWb. *apist* 'sich setzen; besetzen, bepflanzen', ULSpr. 93 Kr *las.ta appištāg*, 'istugu ta', Kett. *āppi.stā* '(maha) istuda', VLL 378 Kl *apistam* 'sitzen' (lt. *apsēst* 'sich

livische Sprache I (lüh. ULSpr.); sama autori liivi sõnaraamatu käsikiri a-st 1925 (lüh. Kett.; see sõnaraamat on palju täielikumana praegu trükkis, kuid allakirjutanul pole kahjuks võimalik olnud teda selle kirjutise jaoks kasutada); Loorits, Volkslieder der Liven (lüh. VLL).

⁵ Läti vasted on pärit Mühlenbach-Endzeini sõnarm-st Lettisch-deutsches Wörterbuch ja selle lisakõitest Ergänzungen und Berichtigungen...

⁶ Sal. = Salatsi (Līvīmaa) liivi murre. Liivi küladenimed lühendid on (nagu Looritsa VLL-is): L = Luž, Pz = Piza, li = Iira, Uu = Uuškūla, Sr = Siikrōg, Ir = Ire, Kr = Koštrōg, Pr = Pitrōg, V = Vaid, Kl = Kuolka.

setzen, sich niederlassen')| LWb. *apmētl*, *apmūtł*, Sal. *apmūtuld* 'nachdenken, erwägen, bedenken', Kett. *apmētlā* 'kahelda' (lt. *apduōmāt* 'überlegen, bedenken')| LWb. *apvantł*, *apvankł*, Sal. *apvant* 'besehen', Kett. *apva'ntłā* 'besehen', VLL 473 L *Apvaant'āl* 'Besiehe' (lt. *apraūdžit* 'besichtigen, besehen', *apskatit* 'besehen, beschauen')| LWb. *apvett*, *apvutt*, *aputt* 'sich vornehmen, beschliessen, sich entschliessen', ULSpr. 123 L *si'n um apputtāmist* 'sa pead [ennast] kohustama ('ära vōtma')', Kett. *apvettā* 'sich vornehmen', *apvettāmi* 'ettevōte' (lt. *apnemtiēs* 'einen Plan fassen, beabsichtigen, sich vornehmen...');

at- (LGr.: „zu ersetzen durch das livische *taggiš* [*taggis* 'wieder, zurück'] oder *jera* [weg, ver-, ent-, er-]“), **ait-**, **at-** — LWb. *atand* 'wieder geben, zurück geben', ULSpr. 61 Sr *aitanda*... *ta'ggiž* 'anna... tagasi', VLL 295 Pr *atandab* 'wird... zurückgeben' (lt. *atduōt* 'zurückgeben')| LWb. *atkit* 'entsagen; absagen, versagen; aufkündigen; erzählen, berichten', ULSpr. 135 L *atkitit* 'vastas', Kett. *atkitā* 'ära ütelda, keelduda', VLL 292 Pr *atkitiz* 'atsacija', 'sagte ab (erwiderte)' (lt. *atsacit* 'entgegnen, antworten; widerrufen, absagen; das Gehörte wieder mitteilen, hersagen', refleks. *-tiēs* 'sich lossagen, entsagen, absagen')| LWb. *atlask* 'entlassen, loslassen; erlassen', ULSpr. 41 Sr *a-llaskimi āb* *ju-ŋ* 'ei tohi silmast lasta ('äralaskmine ei ole')', Kett. *atlaskā* 'lahti lasta' (lt. *atlaist* 'los-, freilassen, befreien, lösen; erlassen, vergeben')| LWb. *atmaks* (*taggis maks*) 'vergelt', ULSpr. 133 L *laz* *jumāl*... *atmaksāg* 'jumal... tasugu', Kett. *atmaksā* 'tagasi maksta, korvata' (lt. *atmaksāt* 'wiederbezahlen, vergelten, sich rächen')| LWb. *attūlda*, Sal. *attulla* 'wiederkommen, ankommen, herkommen', ULSpr. 129 L *attūtłti* 'saabusid', 141 sääls. *a-ittu'l* 'tuli', 143 li *attunnāt* 'On tulnud', VLL 581 *iz attu'llō* 'nicht ankam' (lt. *atnākt* 'her-, herbei-, herankommen, herannahen', *atiet* 'zurückkommen, herbeikommen');

ie- (LGr.: „meist zu ersetzen durch das livische *sizâł* [ein, hinein, an]“), **ie-**, **ie-**, (?) **i'e-** — ULSpr. 65 Sr *um vōnd* *iejelāmist* 'on olnud [palju] tōöd ('on olnud äraela-

'mist'), VLL 421 Pr *iejellõ* 'einleben' (lt. *iedzīvuôt* 'wohnen in; bewohnen; sich einleben', vrd. *dziūuôt*⁷ ka täh. 'arbeiten, beschäftigt sein')| LWb. *ienäed* Pz ja Sal. 'sehen', ULSpr. 117 Kl *ta ienejs* 'ta märkas', 130 L *ta äb uo ienänd* 'tema ei ole märganud', Kett. *ienā'dā : äb vuļ i.* 'vihkab' (lt. *ieraūdžit* 'erblicken, gewahr werden; leiden', *ieredžēt* 'leiden')| LWb. *ietūlda* 'reifen; erwachsen, einkommen', Kett. *ieṭūlda* 'valmida', VLL 444 V noomen *ietulmōst* 'Einnahme' (lt. *ienākt* 'hereinkommen; einkommen; reif werden')| ULSpr. 80 Kr *i.evañtlēz* 'märkas (vgl. lt. *ieraudžit* 'bemerken')', 99 Kr *ta um|i.evañtlān* 'ta on näinud', VLL 458 L *ievañklis* 'erblickten' (lt. *ieraūdžit* 'erblicken jne.', vrd. eespool)| LWb. *ievedd*, Sal. *ievādd* 'einführen', Kett. *ieve'ddā* 'sisse vedada', VLL 294 L *ievjediz* 'ieveda', 'hat... herein[hin]geführt' (lt. *ievest* 'einführen', *ievadit* 'herein-, hineinführen, herein-, hineingeleiten');

is-⁸ (LGr.: „livisch etwa *ulz, jera* [aus, ab, ver-, er-, be-]*), *iz-*, *iš-*, *išs-* — LWb. *iskit* 'aussagen, gestehen, bekennen, beichten; anerkennen; erklären', ULSpr. 65 Sr *ta um... iskittān* 'Ta on... ütelnud', 125, 133 L *iskittiz* 'ütles', VLL 577 V *iskittā* 'aussprechen' (lt. *izrunāt* 'aussprechen, sich unterreden, sprechen')| LWb. *isnākt* Kl 'scheinen; es däucht', ULSpr. 138 L *vuol|i-znāktān* 'oli näidanud', VLL 586 V *isnā'gfōz* 'schien' (lt. *izrādīt* 'zeigen, sehen lassen, zur Schau stellen', refleks. *-tiēs* 'sich zeigen, sich erweisen, scheinen')| LWb. *isopat* 'auslehren', ULSpr. 65 Sr *um išsoṗpāttān* 'on õpetanud', 119 Kl *i-šš|o-ṗpāttāt* 'välja õpetatud' (lt. *izmācīt* 'belehren, unterrichten, beibringen, dressieren')| ULSpr. 136 L *i-stu'l* 'tuli välja', VLL 379 Kl *istulub* 'kommt... es aus', 411 Pr *kui se rikuz istul* 'wie der Reichtum es zuliess' (lt. *iznākt* 'herauskommen', 'heraus-, aus-, hervorgehen, zustande kommen, werden')| LWb. *isvañt* Sal. 'aussehen', ULSpr. 86 Kr *um... i-švañtlān*

⁷ Liivi *je'llā* ja läti *dziūuôt* (*dziūuot*) verbi semasioloogilise vahekorra kohta vt. A r u m a a, EK 1935, lk. 125—6.

⁸ Kettuse käsikirj. sõnastiku andmed selle pref. kohta allakirjutamul puuduvad tarvitada-oleva käsikirja vastavate lehtede kadumamineku tõttu.

'Tema on... vaadanud' (lt. *izredzēt* 'aussehen, sich nach etw. aussehēn, ausspähen, genau besehen');

núo- (LGr.: „gleicher Bedeutung mit der vorigen“, s. o. vrd. *is-*), *nuo-*, *nuo-*, *nùo-*, *nu'o-*, *no-* — LWb. *núoand* 'abgeben, weggeben', Kett. *nuo-andâ* 'ära anda', VLL 426 Pr *noandõz* 'man gab' (lt. *núoduôt* 'abgeben, hingeben...')| LWb. *núojell* 'abarbeiten, abdienen', ULSpr: 33 Sr *ta um... nuõjellân* 'Ta on... (ära) elanud', 70 Uu *nu-õjellâ* 'ära teha', Kett. *nuõjellâ* id., VLL 583 L *nojellõ* 'nodzivot', '(ab)leben' (lt. *núodzīvõut* 'längere Zeit, seine Lebenszeit verbringen, verleben, hinleben', 'ableben, verleben', refleks. *-tiēs* 'sich abarbeiten, sich abplagen')| LWb. *núojeng* 'seufzen' (Sal. *núopūkt*), ULSpr. 65 Sr *un (!) nuõjengân* 'on õhanud (hinganud)', Kett. *nuõjengâ* 'ära hingata' (lt. *núopūstiēs* 'einen tiefen, schweren Seufzer ausstossen, sich abseufzen')| LWb. *núolæd* 'untergehen (von der Sonne)', ULSpr. 40 Sr *um nu-olã'nt* 'on läinud', Kett. *nuolã'dâ* 'ära minna', VLL 172 Kr *pjer pãv nolẽmt* 'Nach Sonnenuntergang' (lt. *núoiët* 'untergehen', 'weggehen')| LWb. *núomag* 'ausschlafen', ULSpr. 38 Sr *ni-ttam... nu-õma'ggân* 'Nüüd ta on... ära maganud', 104 Kr *võ'l nu'-õma'ggân* 'oli (ära) maganud', 134 L *nuoma'ggâ* 'ära magada' (õõ), Kett. *nuõma'ggâ* 'välja puhata' (lt. *núogulët* 'abschlafen...', 'ausschlafen, ein Schläfchen machen', 'längere Zeit schlafen...')| LWb. *núoopp* 'auslernen', ULSpr. 43 Sr *võ'l... nuoõppân* 'oli... ära õppinud', 154 li *nu-õõppâ* 'ära õppida', Kett. *núõõppâ* 'välja õppida' (lt. *núomãcitiēs* 'ablernen, sich (von jem.) aneignen')| LWb. *núorekãnd*, *núorükãnd* 'abreden, abrathen', Pz ka 'verabreden', ULSpr. 40 Sr *nu-õrëkkãndãtt* 'rããgitud', 67 Uu *ne ättã... nuõrëkkãndân* 'Nad on... kokku rããkinud' (lt. *núorunãt* 'verabreden, abmachen, bestimmen', 'abreden, aus dem Sinne reden')| LWb. *núosõõd* 'abessen', ULSpr. 30 Ir *ne aã nu'-õsõõnãd* 'nad õh (ära-)sõõnud', 69 Uu *ne aã nuõsõõnãd* 'nad on sõõnud', Kett. *nuõsõõdã* 'ära süüa', VLL 382 Kl *nosiebõd* 'sich sattgegessen haben', 427 Pr *nosiebõd* 'essen sich satt' (lt. *núoëst* 'wegessen', 'abessen, abweiden', 'aufessen, auffressen, verzehren')| LWb. *núotied* 'abmachen, dingen,

ausmachen, bestimmen, fest setzen, anberaumen; vollenden; ausüben, ausrichten, verrichten', ULSpr. 43 Sr *uo't nuoti'emâst* 'tuli ära teha (*nuo* < It.)', 70 Uu *nu'oti'edâ* 'ära teha', Kett. *nuoti'edâ* 'ära teha', VLL 482 Pz (Setälä) *nu'otei* 'vollbrachte' (It. *nüodarît* 'erledigen, begehen, fertig machen, fertig werden mit etw., beenden', ? vrd. ka *nüoderêt* 'abmachen, vereinbaren, abschliessen, verdingen');

pa- (LGr.: „gibt theils auch Verben diminutiven Sinn wie Adjectiven“) — LWb. *pajuod* 'trinken', Kett. *pajuodâ* '(natukese) juua' (It. *padzeît* 'gehörig trinken, sich betrinken...')| LWb. *palask* 'los lassen', Kett. *pa-laskâ* 'ära lasta' (It. *palaîst* 'frei-, loslassen')| LWb. *paläed* 'verfallen', Kett. *pa-lâ'dâ* 'minna' (It. *paiêt* 'ein wenig gehen')| LWb. *papidd* Sal. 'behalten', Kett. *pappi'ddâ* 'natuke pidada' (*las... pappi'ddâg ibizi pai'kkâl*), VLL 407 V *atõ papidanõd* 'haben... behalten' (It. *paturêt* 'ein wenig, eine kurze Zeit lang halten', 'behalten')| LWb. *patalda*, Sal. *patulla* 'einholen, erreichen', Kett. *pa-talda* 'saavutada' (It. *panäkt* 'einholen', 'erreichen, erlangen', 'ertappen');

pār-, pōr-, pōr- (LGr.: „bedeutet meist „über“ [auch in dem Sinne von „zu viel“, „über oder durch etwas hin“]) — LWb. *pāreit* 'vorwerfen', Kett. *pōreittâ* 'süüdistada (< It. *pärmâst*)', VLL 455 Kr *pōreitõn* 'hat... vorgeworfen' (It. *pärmest* 'hinüberwerfen', 'vorwerfen, Vorwürfe machen')| LWb. *pārläed*, *pōrläed* 'vorübergehen', Kett. *pōrlâ'dâ* 'mööda minna' (It. *pāriet* 'hinübergehen', 'vorüber-, vergehen, aufhören, nachlassen')| ULSpr. 127 L *pārmitlâs* '[kohta] mõteldes' (It. *pārdumât* 'überlegen, bedenken')| LWb. *pörtied* (muitis tied) 'verändern, ummachen', Kett. *pōrti'edâ* 'üंबर teha' (It. *pārdarît* 'ummachen, um-, verwandeln')| LWb. *pōrvañil*, *pārvañkl* 'übersehen', Kett. *pōrva'ñtlâ* 'üle vaadata' (It. *pārraüdzit* 'über-, besehen')| LWb. *pārvutt* 'einnehmen, besetzen', VLL 453 Kr *um... pōrvõttõn* 'hat sich... vergriffen' (It. *pārñemt* 'herübernehmen, entlehnen', 'übernehmen, auf sich nehmen');

pie- (LGr.: „bedeutet meistens, wie die lettische Präposition, „an, bei, zu“, entspricht bisweilen auch den deutschen Vorsylben *be-* und *ver-*“), **pie-, pie-, pi'e-** — LWb.

pieand 'vergeben', Sal. ka 'verfaulen', ULSpr. 111 Pr *las. pieāndag* 'et... andku andeks (lt. *pieduot* 'verzeihen'...)', Kett. *piēāndā* 'andeks anda' (*jumāl piēāndap paītūd*) (lt. *pieđuot* 'zu-, hingeben', 'verzeihen, vergeben')| LWb. *piejēll* 'erleben', ULSpr. 133 L *ta um... piejē'llān* 'ta on... läbi elanud', Kett. *piē-je'llā* 'ära elada' (lt. *piedziđuot* 'erleben, erfahren')| LWb. *piekīt* 'ansagen, befehlen', ULSpr. 145 li *ne-pi-ekīt-tābād.* 'Nad ütlevad', Kett. *piekītītā* 'ära ütelda, käs-kida' (lt. *pie-runāt* 'nebenbei erwähnen', 'bereden, [zu etw.] bewegen', *piesacīt* 'ansagen, einschärfen')| LWb. *piemagg* 'beschlafen, schwängern', Kett. *piēma'ggā* 'ära magada' (*piēma'gdād neitst*), VLL 403 Pr *vol piemaggōn* 'hatte... beschlafen' (lt. *piegulēt* 'be[i]schlafen, den Beischlaf ausüben')| LWb. *piepall*, Sal. *piepolg* 'anbeten; beten zu Einem', Kett. *piepallā* 'paluda', VLL 413 Kr *piepōlab* 'man bittet' (lt. *pielūgt* '[zur Genüge] bitten, anflehen, bittend überreden', 'beten..., = anbeten')| LWb. *piepēt* 'betrügen, verführen', ULSpr. 46 Sr *vō'l piepiētāt.* 'oli petetud (lt. *pie* — 'bei, an' usw.)', 47 sääls. *piepiētītiz* 'pettis ära', Kett. *piepiētā* 'ära petta', VLL 407 Kr *piepjetab* 'betört' (lt. *piekrāpt* 'betrügen', *pievilt* 'betrügen')| LWb. *pieptkst* 'andrücken', ULSpr. 117 Kl *ta um|pi-'e|ptkstān* 'ta on pigistanud', Kett. *pieptkstā* 'pigistada, sundida' (lt. *piespiēst* 'andrücken', '[zu etw.] zwingen, antreiben')| LWb. *pievētt*, *pie(v)utt*, Sal. *pieutt* 'annehmen; erhören; erfassen', ULSpr. 140 L *vōlli... pi-eūtāmist* 'olevat... vastu vōtta', sääls. *pi-eūtām* 'vastu vōtma', Kett. *piē-vētā* '(millekski) vōtta, oletada' (lt. *pieņemt* 'annehmen; zu-, hinzunehmen; zu sich nehmen');

sa- (LGr.: „bedeutet, ganz wie das verwandte lateinische *con*, theils „zusammen“, theils bezeichnet es eine Vollen-dung oder Intensität in der Handlung, kann also in dem ersten Sinne im Livischen durch *kubbā*, *kubs* ersetzt werden, im zweiten durch *jera* [er-, ver-, zer-]“), harva *sā-* — LWb *sakuts* 'zusammenrufen', Kett. *sa-kušsā* 'kokku kutsuda', VLL 134 L *sakutsiz* 'rief zusammen' (lt. *sasaukt* 'zusammen-rufen...')| LWb. *saloul* Sal. 'trauen, ehelich verbinden', vrd. ULSpr. 53 Sr *mek_sōmā salōlattāi* 'me saame kokku laula-

tatud', 101 Kr. *nemài* | *sa-lōlāittātt*, 'nad on laulatatud', VLL 303 L *salōlatōb* 'savienas', 'wird ... trauen' (lt. *salaūlāt* 'trauen [perfektiv]') | ULSpr. 93 Kr. *samaksēn* 'maksnud āra', VLL 437 Pr *um samaksamōst* 'müssen wir... bezahlen' (lt. *samaksāt* 'bezahlen') | LWb. *sapann* Sal. 'sammeln', ULSpr. 132 L *v#o't ni saṣṣāṇdāD* 'oli nüüd kokku pandud' (lt. *salikt* 'zusammenlegen, zusammenfügen') | VLL 315 Kr *sāpūtōz vastō* 'begegnete' (lt. *satikt* 'begegnen, treffen...') | LWb. *sarūkand* 'sich unterreden, sich unterhalten', ULSpr. 39 Sr *tam...* | *sa|re-kkāndānt* | *ku'bbā* 'Ta on ... rääkinud kokku', VLL 395 Pr *sarōkandist* 'verabredeten sich' (lt. *sarunāt* 'zusammensprechen, -schwätzen', 'besprechen, bedingen; für sich verdingen') | LWb. *sasād* 'abmachen, ausmachen; sich vertragen, zusammen passen, verträglich leben', ULSpr. 43 Sr *ne saṣṣādiz* 'Nad said kaubaga kokku (*sa* < lt.)', 118 Kl *sa-ṣṣādān* 'kaubelnud', Kett. *saṣṣādā* 'teenistusse võtta, kokku leppida', VLL 411 Pr *sasādō* 'einig werden' (lt. *saderēt* 'passen, zusammenpassen, übereinstimmen; sich vertragen', 'einen Vertrag schliessen, übereinkommen...'; vrd. lt. *derēt* = liivi *sād* 'dingen, verdingen...') | LWb. *savodl*, *savodl*, *savuodl* 'erwarten', ULSpr. 70, 72 Uu *sa-v#dlā* 'āra oodata', Kett. *sa-v#dlā* 'oodata', VLL 268 L *savodlub* 'sagaidisi', 'erwartet', 304 Pr *savodlōd* 'erwartest du' (lt. *sagaidīt* '[mit Erfolg] erwarten') | LWb. *savett*, *sa(v)utt*, Sal. *sautt* 'empfangen, annehmen', Sal. ka 'ermahnen', ULSpr. 98 Kr *um...* *sa-v#ltān* 'on... võtnud kokku', 141 L *sa-v#oittā* 'kätte saada ('āra võtta')', VLL 238 Pr *savōta* 'empfangen' (lt. *saņemt* 'zusammennehmen, zusammenfassen [eig. u. fig.]', '[er]greifen, -fassen, festnehmen');

us- (LGr.: „auf, an, über, zu), livisch *ūlz*, *ūl*, *ūllā*, *jūr*, *jūrs*“), **uz-**, **ūs-**, **ūz-**, **ūs-** — LWb. *usand* Kl 'aufgeben, übergeben', ULSpr. 136 L *ū-zāndisti* 'nad andsid üles', Kett. *uzāndā* 'ülesandeks teha; üle anda', *ūzāndā* 'āra, üle anda' (lt. *uzduōt* 'aufgeben, auftragen', 'für jem. od. etw. ausgeben; nennen, melden...') | ULSpr. 128 L *užjāmstanād* 'sõõnud (lt. *uz-* 'auf, nach')', VLL 379 Kl *ūžjamstōb - užāmstōb* 'Imbiss' (lt. *uzkuōst* 'auf etw. geraten, aufbeissen', 'etwas genießen, einen Imbiss nehmen', noomen *uzkuōda*,

uzkuods 'der Imbiss')| LWb. *uskazz* Sal. 'aufwachsen', ULSpr. 59 *lib_ūska'zzān* 'saab välja kasvanud' (vili), VLL 323 Pr *uzkaziz* 'wuchs... auf' (lt. *uzaūgt* 'aufwachsen, erwachsen')| LWb. *usnutt* 'zurufen', Kett. *ūznuttā* '(juurde) kutsuda' (lt. *uzbrēkt* 'anschreien, grob zurufen', *uzsāukt* 'zurufen')| LWb. *uspidd* 'erhalten, aufrecht halten', Kett. *ūspi'ddā* 'üleval pidada', *ūspidāmi* 'ülevalpidamine' (lt. *uzturēt* 'aufhalten', 'aufrechterhalten')| LWb. *usvutt* 'aufnehmen', Sal. *usutt* 'annehmen, übernehmen', VLL 378 Kl *uzvōtabōd* 'nehmen... auf' (lt. *uzņēmt*, *ņēmt* 'aufnehmen, aufheben', 'übernehmen, auf sich nehmen').

Vāga hārva vōib tarvitada-olevais liivi ainestikes kohata kahekordselt prefigeeritud verbi. Allakirjutanule on selle kohta kätte sattunud ainult üks näide, nimelt **nuo-is-**: ULSpr. 136 L *nu-ōisti'edā* 'teha'. Kahekordset prefigeerimist leidub ka mõjustanud lätis, näit.⁹ *nuosakliedza* (~ *aizakliedza*) *vanadziņš* 'der Habicht tat einen Schrei' (*nuo-sa-, aiz-sa-*).

Āsja nähtud ja näidetega valgustatud liivi laenprefiksitate häälikuliseks sidumiseks vastavate läti substraatidega ei kulu palju sõnu, eriti sest et läti vastavaist prepositsioon-prefikseist on andnud hää ülevaate Endzelin. Viidates viimase käsitlusele¹⁰ võime siin lühidalt konstateerida: liivi *ais-*, *āiz-*, *aiz-* < läti *āiz-*, *aiz-* tähenduses 'hinter' jne.; lv. *ap-*, *āp-*; *app-*, *āpp-*, *āpp-* < lt. *ap-* 'um' jne.; lv. *at-*, *āt-*, *att-* < lt. *āt-* 'zurück, wi(e)der' jne.; lv. *ie-*, *iē-*, *ię-*, (?) *i'e-* < lt. *ie-*, *ie-* 'hinein' jne.; lv. *is-*, *iz-*, *iš-*, *išs-* < lt. *iz-*, (eriti Lääne-Kuramaa) *is-* 'aus-' jne.; lv. *nūo-*, *nuo-*, *nuo-*, *nūo-*, *nu'o-*, *no-* < lt. *nūo-*, (haruldasem murdeline) *no-*

⁹ Vt. Endzelin, Lettische Grammatik, lk. 512 (§ 54-g).

¹⁰ Sama t., lk. 485—9, eriti lk. 488—9 (§ 500) läti verbiprefiks *aiz-* (*āiz*); lk. 489—491, eriti lk. 491 (§ 507) verbipref. *ap-*; lk. 494—7, eriti lk. 496—7 (§ 515) verbipref. *at-*; lk. 503—5 (eriti § 530) verbipref. *ie-*, *ie-*; lk. 505—6 (eriti § 534) verbipref. *iz-*; lk. 509—513, eriti lk. 511—513 (§ 544) verbipref. *nūo-*; lk. 513—516, eriti lk. 515—516 (§ 548) verbipref. *pa-*; lk. 517—522, eriti lk. 521—2 (§ 554) verbipref. *pār-*; lk. 524—6, eriti lk. 526 (§ 562) verbipref. *pie-*; lk. 530—532, eriti lk. 531—2 (§ 570) verbipref. *sa-*; lk. 532—7, eriti lk. 537 (§ 578) verbipref. *uz-*, *ūz-*.

(tähendab suundumist ülevalt alla jne.); lv. *pa-* < lt. *pa-* 'unter' jne.; lv. *pār-, pōr-, pōr-* (*ā*-line kuju esinemas lääne-, *ō-* resp. *ō*-line idaliivi näiteis) < lt. *pār-* '(hin)durch-' jne.; lv. *pie-, piē-, piē-, pi'e-* < lt. *pie-, pie-* '(her)an-, (hin)zu-, (her)bei-' jne.; lv. *sa-, (?) sā-* < lt. *sa-* 'zusammen-' jne.; lv. *us-, uz-, uš-, ūs-, ūz-* < lt. *uz-*, (eriti Lääne-Kuramaa murd. pikkvokaalne) *ūz-* 'hinauf-' jne. Kõigis ülemal-vaadeldud sõnajuhtumeis (kokku 67) märkame liivi prefiksaalverbide ja nende (sulgudes antud) läti vastete võrdlemisel, et liivi verbi tähenduslikule sisule vastab läti vastes täpne (või vähemalt peagu täpne) tähendussisu. Liivis neil verbidel pole iseseisvaid, nende läti vasteist erinevaid tähenduskülgi, või neil harvadel kordadel, kus seda näikse esinevat (näit. *is-*prefiksi all juhtum *istul* 'zuliess'), tekib põhjustatud kahtlus, kas vahest liivi tsitaadis lihtsalt pole tegu ebatäpse või vähemalt liiga vaba tõlkega, nii et tähenduserivus võib olla näiline. Vaadeldavate näidete hulk on küllalt suur selleks, et tohime vist küll äsjaõeldust järeltada: liivi prefiksaalverbid on üldiselt (kui eranditega, siis väga vähestega) läti tõlkelaenud, milles prefiksosa esineb tõlkimata leksikaal-laenuna. Selle tõttu laenprefiksil pole liivis iseseisvaid, läti keeletarvitusest erinevaid tähenduslikke nüansse. Kui tahaksime analüüsida liivi prefiksitate tähenduslikku külge (kokkuvõtlikult on seda teinud *Wiedemann* eespool näidete esituses iga prefiksi päälkirjas toodud LGR-teose sulg-tsitaatides), siis jõuaksime välja samadele prefiksitate funktsioonirühmadele, mis on läti k. kohta andnud *Endzelin*¹¹. Seda tõenäolisust arvestades ja semasioloogiliste prefiksiprobleemide pikale-venimist neile etümoloogilisile ridadele talumatuks pidades loobume liivi laenprefiksitate funktsioonide ligemast jälgimisest. Viimaseks tööks oleks vajaline võimalikus täielikkuses esile tuua kogu liivi prefiksverbide ainestik, mis sellele kirjutisele võetud raamid kaugelt ületaks.

Liivi laenprefiksitate esinemissageduse kohta võib sinne käsitelu aluseks olnud ainestiku põhjal tähendada, et kõige sagedamini esinevad *pie-, nuo-* ning *sa-*, hoopis vähem

¹¹ Vt. *Lettische Grammatik*, eelmises alamärguses tsiteeritud §§.

ais-, *pār-* (*põr-*) ning *pa-*, ja keskmise esinemissagedusega prefiksrite hulka kuuluvad *ap-*, *at-*, *ie-*, *is-* ning *us-* (*ūs-*). See on üldmuljeline pilt, mida Kettuse suure liivi sõnaraamatu ilmumine võib ehk muuta. Kui Sjögren-Wiedemanni LWb-i järgi statistikat¹² teha, avaneb järgmine sagedusjärjekord: *ais-* 10, *pa-* 16, *pār-* (*põr-*) 16, *us-* 18, *ap-* 30, *pie-* 32, *at-* 34, *nüo-* 38, *sa-* 39, *is-* 58. Üllatav on *is-* prefiksi nii domineeriv asend. Osalt võib see seletuda sellega, et *is-* näikse olnuvat eriti sagedane väljasurnud Sal. murdes, millise murde ainestik LWb-is mõjustab arvu suhteid. Kuid ka LWb-i teiste prefiksrite materjalil on tähelepanndav koht Sal. murde näiteil, sest selles läti k. survel väljasurnud murdes on läti laenainesed, muidugi siis ka prefiksrid, eriti tugevasti esindatud. Niisiis frekventsistatistikast ei saa välja koorida mingit absoluutset tõde.

Oleme eespool kogu aeg silmas pidanud päämiselt liivi rahvakeele prefiksrite sõnastike ja rahvakeeletekstide andmeil. Lv. kirjakeeles on olukord teine. Kirjakeele varasemais algmeis leiame küll, nagu rahvakeele-andmeiski, laenprefiksrite. Võetagu mõned näited J. Prinz'i tehtud Matteuse evangeeliumi tõlkest¹³: *savarūb* 'kogub, põimab' III/12, *iskaibās* 'pihtides, '(üles) tunnistades' III,6, *atkuostts* 'kostis, vastas' III/15, *piepālad* 'palud, kummardad' IV/9, *nüoantōd* 'ära antud' IV/12, *ievañklis* 'nägi, märkas' IV/18, *apistts* 'istus maha, võttis istet' V/1 jne. Sama ilmneb sellesama evang. hilisemas, 1880-nda aasta tõlkes^{13a}: *piepālam* 'kummardama, paluma' II/2, *piepālist* 'kummardasid' II/11, *atrōfahndis* 'vastas' III/15, *atfierigid patihst* 'pöörduge ümber pattudest' jne. Liivi kirjakeele tõeline sünd 1920-ndail aastail toimub jällegi prefiksrite tarvitamise tähe all, nimelt leiame prefiksrite kõigis Akad. Emakeele Seltsi toimetistena ilmunud liivi lugemikes¹⁴, millede toimetajaiks

¹² Järgnevas esitatavad loendusarvud võivad eri loendajail teatavals piirides kõikuda, olenedes loendamise aluseist. Niisiis need arvud pole absoluutsed.

¹³ Vt. LGr., lk. 377–8.

^{13a} Püva Matteus Evangelium lühbiffi (Pehterburgs), lk. 3, 5, 7.

¹⁴ Esimene Liivi lugemik (a. 1921), Teine liivi lugemik (a. 1922), Kolmas l. l. (a. 1923), Neljas l. l. (a. 1924), Viies l. l. (a. 1926).

on olnud Loorits, Kettunen ja A. Skadin. Võtkem olukorra illustreerimiseks ainult üks näide iga esineva prefiksverbi kohta A. Skadini toimetatud „Kolmandast liivi lugemikust“¹⁵: *um... sakēratād* 'on kokku säetud (k. kirjutatud)', *mād joud piepūtāb* 'meie jõud on puudulik, ei piisa', *ievallā* '(sisse) valada', *um... nosaddān* 'on (alla, madalale) langenud', *izkutsiz min tādālpānmāz* 'äratas (kutsus välja) mu tähelepanu', *aptōitāz* 'lubasin, andsin töotuse', *aizvāb* '(välja) viib', *pāvēdiz* 'meelitas', *atlaskiz* 'laskis lahti', *uzrōkandōz* '(noomivalt?) rääkis'. Liivi kirjakeele kõige viimases arenemisjärgus ilmneb verbiprefiksitate kui letitsismide teadlik-puristlik vältimine¹⁶.

Möödamannes meenutatagu lõppeks, et osa verbiprefiksina laenatud läti prepositsioone esineb liivis ka teistsuguseis funktsioonides. Kõige laiem on väljaspool verbaalprefiksi funktsioone *pa-* tarvitamine, nimelt distributiivselt koos instruktiiviga nagu¹⁷ *pakakšīn, papōrin* 'paarweise, zu zwei und zwei' (vrd. lt.¹⁸ *pa diviem* 'zu zweien', *pa pārīem* 'paarweise'), väljendeis nagu LWb. *mis pa* 'was für ein' (vrd. lt.¹⁹ *kas pa[r]* 'was für ein'), moderatiivadjektiivitüübis²⁰ *palaigā* 'etwas breit' (vrd. lt. *paplats* 'ziemlich breit'), ühenduses translatiiv-komitatiiviga²¹ nagu *pa pētājiks* 'als Lügner' (vrd. lt.²² instruktiivkonstruktsiooni nagu *pa[r]* *žagatu* 'als Elster'), liitsõnus nagu *palounag* 'Vesper-

¹⁵ Näited esitamise järjekorras lk. 3, 4, 5, 6, 9, 12, 15, 14.

¹⁶ Prefikseid pole kohanud K. Stalte toimetatavas ajakirjas „Līvli“ (katseks on läbi vaadatud 1935. a. nr. 7 ja 1936. a. nr-d 1, 2, 3, 5 ja 7), L. Rudziti toim. liivlaste kalendris Līvōd Rāndalist āigārāntōz I—II (a. 1933—4), P. Dambergi lugemikus Jemakiel lugdōbrāntōz (a. 1935), E. Vaalgamaa toim. M. Lutheri Piški katkismus'es (ilm. a. 1936).

¹⁷ Vt. LGr., lk. 43 (§ 50) ja 190 (§ 172).

¹⁸ Mühlenbach-Endzelini tsit. sõnarm. s. v. *pa*, vrd. ka Endzelin, Lettische Gramm., lk. 515 (§ 546-e).

¹⁹ Sama läti sõnarm., s. v. *par*, sama grammatika, lk. 520 (§ 552-h).

²⁰ LGr., lk. 43 (§ 50).

²¹ Sääls., lk. 79 (§ 78-1).

²² Vt. tsit. läti sõnarm., s. v. *par*, vrd. ka Endzelini tsit. gramm., lk. 520 (§ 552-g).

brot' (vrd. lt.²³ *palaunadze* 'die Vesperzeit, das Vesperbrot' jne.). Teiste läti prepositsioonide esinemine liivis väljaspool verbiprefiksi funktsiooni on juba haruldasem, siiski kohtame tõlkelaenulisi liitsõnu nagu LWb. *atkūnš*, *-kūnš* 'Neidnagel', Kett. *atkīnš* 'nahk küüne ääres' (vrd. lt. *atnadzis* jne. 'der Nietnagel'), LWb. *saruja* 'kränklich' (vrd. lt. verbi *saslimt* 'krank werden' ~*saslimuôt*), LWb. *ussūna* Sal. 'Zuname' (vrd. lt. *uzvārds*, *-vārde* 'der Familienname')²⁴. Läti prepositsioonide mitteverbaalse tarvitamise kohta liivis, mille käsitelu otseselt ei kuulu neile ridadele, jätkugu neistki lühimärkmeist.

Märkmeid liivi puhtläti päritoluga prefiksverbide ja verbiprefiksrite tõlkimise kohta vt. allpool lk. 80.

II. Läti verbiprefiksids leivu (Koiva) eesti murdes.

Liivi keele kõrval on teiseks tugeva läti mõju aluseks läänemere-sm. keelealaks Kirde-Läti nn. leivude (Seltini ja Alamõisa eestlaste) murre, kus samuti ootuspärastena leiame läti laenprefikseid. Sjögren²⁵ oma väheseis selle murde kohta käivais andmeis veel ei maini neid prefikseid, kuid Wiedemann²⁶ kõnealust murret käsitledes juba esitab prefiksitarvituse leivu murde letitsismide hulgas: „endlich ist ohne Zweifel lettisch die freilich viel seltener als im Livischen vorkommende Zusammensetzung der Verba mit untrennbaren (lettischen) Adverben, wie *tema mulle es atanna tad rahad* (er gab mir das Geld nicht ab)“²⁴. AES-i leivu murde sedeljtekogu EKA-s oma selles osas, mis on kogunud V. Niilus ja P. Ariste (a. 1935—6,

²³ Läti *pa*-liste liitsõnade kohta vt. Endzelini tsit. gramm., lk. 515 (§ 547).

²⁴ Läti *at-* ja *uz-*prepositsiooniga moodustatud liitsõnade kohta vt. Endzelini tsit. gramm., lk. 497 (§ 516) ja 536 (§ 577).

²⁵ *Mélanges Russes... de l'Académie Imp. des Sciences de St.-Pétersbourg*, Tome I (1851), lk. 161 ij.

²⁶ *Bulletin de l'Académie Imp. des Sciences de St.-Pétersbourg*, Tome treizième (1869), veerg 501—2. Sama tekst vähe teisendatult sääls., v. 518: *Tema mulle es atanna tad rahad* (er hat mir das Geld nicht abgegeben).

tsiteeritakse siin AES; mitte aga varemini kogutud P. Voollaine' ainektes), sisaldab värskeid lisandeid Wiedemanni üheainsa näitega piirduvale viitele. Prefiksimateerjale sisaldavad ka Niiluse samamurdelised käsikirj. tekstikogud AES-is (tsiteeritakse edasi MT 154 ja 167). Kokku võttes on leivu murde ainektes teatmeid järgmiste läti verbiprefiksitate esinemisest:

at-: Wiedemanni *es atanna* (vrd. eespool lt. *atduôt*, liivi *at-* all) | MT 154, lk. 1 *'ezamā ist atsaisma* (= isamaad kaitsma; vrd. lt. *atstāvēt* 'verteidigen');

is-: AES *is veija is-piitta* 'ei võinud taluda, välja kannatada' (vrd. lt. *izturēt* 'aushalten, ertragen');

nū-: AES *nū-laskanu* 'laial teel, käest ära' (vrd. lt. partitsiipi *nuolaidies* 'liederlich, heruntergekommen' verbist *nuolaistiēs*);

pa- MT 154, lk. 8 *añd kiippikse palakkū* (= annab keokese lakkuda; lt. *palaizīt* 'ein wenig lecken', *palaktiēs* 'ein wenig fressen, saufen [von Hunden und Katzen]');

pi-, pī-, pī-, pī-: MT 154, lk. 28 *piāna mäll'e mi patu?* 'anna andeks meile meie patud', *mi piāname* 'meie anname andeks', lk. 62 *am pī-añdanu patte* 'on andestanud patte' (pastor), lk. 68 *laš piānda* 'andku andeks', "*oļķew pi-ant* 'olevat andeks antud' (lt. *pieduôt*, vrd. ülemaal liivi *pie-* all) | MT 167, lk. 8 "*oļķew... pi-eittanu* (= olevat ette heitnud, vrd. lt. *piemest* 'vorwerfen' jne.) | AES *tā mīs "om pīdūonu* 'see mees on joobunud, purjus' (lt. *piedzēt* 'volltrinken', 'sich betrinken', refleks. *-tiēs* 'sich volltrinken; sich betrinken, besaufen') | AES *pi-pāttamin* 'pierunašana' (lt. *pierunāt* 'bereden, (zu etw.) bewegen' jne., vrd. ülemaal liivi *pie-* all) | MT 167, lk. 6 *pipištittēt* 'sunnitud, surutud', AES *pi-pištittamin* (tõlge puudub: lt. *piespiēst*, vrd. ülemaal liivi *pie-* all) | AES *pi-v'eda magneti* 'veab juurde magneti' (lt. *pievest* 'heran-, hinzuführen');

sa-: AES *sappattama* 'sa-pajatama', 'kokku rääkima, läbi kõnelema' (lt. *sarunāt*, vrd. liivi *sa-* all ülemaal).

Leivu murde kohta käivad äsjased andmed on kahtlemata oma ulatuselt juhuslikud. Nimmelise otsimise päale võiks küllap prefiksimateerjale säält veel juurde tulla (Niiluse

teateil). Prefikseist *pi-*, *pī-* näikse olevat levinenum. Nagu liivis, on ka siin jälgi verbiprefikseina esinevate läti prepositsioonide mitteverbaalsest tarvitamisest, eriti *pa-* puhul. Näit. AES *at-k^oži* 'järelpulm, järelsööming pärast pulma' (vrd. lt. *atkāzas*, *atkāži* 'die Nachfeier der Hochzeit...'), *pa rāzīkste* 'vāhehaaval' - *parā-zīkste* 'raasukehaaval', *pa kōūdži* 'kuudekaupa' (vrd. eespool, lk. 77 liivi *papōrin* < lt. *pa pāriem*), *pajema* 'emak', *pajeza* 'isak', (vrd. lt.²⁷ *pamāte* 'die Stiefmutter', *patēvis*, *patēvs* 'der Stiefvater'). Ka leivu murdes, niisama kui liiviski, on need nominaalsed prepositsioonitarvituse juhtumid ja vähe eespool nähtud prefiksverbid tõlkelaenulist algupära: prefiks *at-*, *pa-* jne. on otsene leksikaallaen lätist (vrd. eespool lk. 74 — 5 vastavate liivi prefiksitate vaatlust), kuid omakeelne järgosa neis on sõnasõnaline tõlge läti keelest. Esineb ilmselt ka juhtumeid, kus läti prefiksverbid on täies ulatuses, s. o. ka prefiksi-osas, tõlgitud, näit. AES *oīle k^okku pātteļ* 'oli kokku räägitud' (vrd. lt. *sarunāt* — siin ka *sa-* 'kokku' tõlgitud). Teiselt poolt on muidugi leivus ka prefiksverbe, mis täielikult, s. o. niihästi prefiksi- kui verbitüve-osas, on lätist laenatud, näit. *pātīkkama* 'meeldima' (< lt. *patīkt* 'gefallen'), *sūk at-rageu* 'toit muutub vastikuks', (deverbaalnoomen) *at-rageus* 'rõhitis' (vrd. lt. *atraūgātiēs* 'rülpsen, aufstossen'). Viimast laadi prefikslaenudel on muidugi olnud teatav osa täita lt. verbiprefiksitate omadesse verbidesse kodundamisel. Liiviski pole puudu sellistest täis-leksikaallaenudest (näit. LWb. *aisbrouts* Sal. 'abfahren, wegfahren' < lt. *āizbrāukt* 'wegfahren, hinfahren', *apküop* 'pflegen, warten, sorgen für etwas' < lt. *apküopt* 'pflegen, verpflegen' jne.) ega prefiksverbide puhttõkelistest konstruktsioonidest (näit. *ūl nust* 'hinüberheben, übersetzen' < lt. *pārcelt* 'übersetzen, hinübersetzen', 'übersetzen [in eine andere Sprache]', *kubbā kuts* 'zusammenrufen' < lt. *sasāukt* 'zusammenrufen...' jne.). Liivis võib märgata isegi pleonastilist tõlgitud prefiksi esinemist laenprefiksiise verbi ühenduses, nagu ülemaal lk. 73

²⁷ Selliste läti liitsõnade kohta vt. Endzelin, Lettische Grammatik, lk. 515 (§ 547).

lv. *sa-* all lauses *tam... sa-re-čkāndānt |ku'bbā* (NB *sa-... ku'bbā!*). Puhtlāti päritoluga prefiksverbide käsitletu ja läti prefiksverbide puhttõlkeliste konstruktsioonide küsimus leivu murdes ja liivis ei saa siinkohal tulla üksikasjalisemale arutlemisele — need on pikemat erikäsitletu nõudvad laenuprobleemid. — Leivu prefikseist väärivad erilist häälikulist esiletõstmist *nū-* ja *pi-*, *pī-*, *pi-*, *pī-* (vrd. eespool lk. 74—5 liivi diftongilisi *nūq-*, *piq-* jt.). Nende vokalism viitab idalāti²⁸ murdelisile prefiksikujudele *nu* ja *pi*.

Läti mõjusid leidub tunduval määral pääle leivu murde veel Lutsi eestlaste keeles, kuid ükski selle murde kohta käiv allikas (Kallas, AES-is P. Voolaine ja A. Sanga käsikirj. kogud) ei anna teateid säälseist läti laenprefikseist. Tõenäoselt puuduvad viimased lutsi murdes²⁹. Üsikiuid läti prepositsioone sisaldavaid läti leksikaalseid sугemeid siiski on tunginud lutsi murdesse, näit. AES *ā atlasš-sit* 'отростки гонит' (< lt. *atlase*, *atlass* 'Wurzelschössling, Sprössling' <? kontaminatsioonist *atvase* + *atlasas*).

Lõpuks võib eesti k. leiduvate laenprefiksitate puhul veel märkida, et eP murdeisse on laenatud³⁰ alamsaksast *vor-* > *võr-* teatavaisse noomeneisse (*võrkaup*, *-rüütel* jt.) ja G. Mülleril esineb sama prefiksiti sisaldav laenverb *vor-* behninuth < *vordenen*.

III. Läti laenprefiksitate kreevinite keeles?

Lätlaste keskel elutsenud ja lätlasisse sulanenud Bauske ümbruse vadjalaste, kreevinite keelejäänuseis on loomulikult rohkesti letitsisme, ja nii võiks ka sääal oodata läti laenprefiksitate. Kreevinite keele nappides, puuduliku ülestähendusega jäänuseis siiski pole ühtki kindlat teadet läti prefiksitate tarvitamisest kreevinite omade verbide ühenduses. Siinkohal on siiski põhjust mainida kreevinite keelt,

²⁸ Vt. Endzelin, Lettische Grammatik, lk. 509 (§ 541, *nūo ~ nu*), lk. 524 (§ 559, *pie ~ pe ~ pi*).

²⁹ Seda kinnitab ka lutsilase J. Nikanovi kirjalik tead allakirjutanule.

³⁰ Vt. Ariste, E. Kirj. 1928, lk. 598—601.

sest Wiedemann³¹ oma kreevinite keelejäänuste väljaandes on arvanud leidvat ühe *sa*-prefiksi juhtumi: (tõlge Luuka evang. XV/24) *tam elli kawant, un tas on šavatta* = (Wiedemanni konjektuur) *tämä oli kawond un tās on sawōtetu* [? od. *sādu*]. Sisuliselt oleks võimalik see tõlgitsus 'tema oli kadunud ja on jälle vastu võetud (resp. saadud)', kusjuures **sawōtetu* (pigemini **savōtētū*) võiks olla prefiksi säilitanud tõlge läti verbist *saņemt*, mis ms. tähendab 'entgegennehmen, empfangen, bekommen'. Kuid kindel see tõlgitsus pole, sest niisugusel korral oleks tegu ebatäpse tõlkega: evangeeliumi vastav koht on tõlgitud lätis 'atrasts' (vrd. lt. verbi *atrast* 'wieder auffinden, wiederfinden jne. '), eestis 'leitud'. Päälegi on originaali sõnakuju *šavattu* nii ilmselt vigane ja mitmemõtteline, et seda võiks tõlgitseda ka teisiti (? **sātu*, ? **sāvutētū*). Prefiksilise leksikaallaenuna võib kreevinite keeles arvesse tulla *salutti*³²: (Luuka evang. XV/20) *temm telli šalutti senn kauta* = (Wiedemanni konjektuur) *tämä täle salutti sen kauda* = pigemini... *tälle... kautta*, tõlgitud eesti testamendis 'temale sai hale meel'. Wiedemann on tõlkinud *šalutti* 'Mitleid haben, er hatte M. [vgl. lett. *luttehi*]'. Laenu lähtekohaks on vahest *sa*-prefiksiline lt. verb, vrd. *lutēt* 'zärteln, verzärteln', *salutināt* 'eine gewisse Zeit hindurch verwöhnen'.

IV. Vene laenprefikseid vepsas.

Ainukeseks lmsm. keeleks, kus on võimalik konstateerida venest laenatud verbiprefikseid, on vepsa keel. Teistes võrdlemisi tugevategi vn. mõjude aluseis lmsm. keelises (karj.-aun.-lüüdis, vadjas ja eesti lutsi ja setu murdes) pole vähemalt allakirjutanule kättesaadava ainestiku põhjal olnud leida jälgi kõnesolevaist vn. laenprefikseist. Vepsa k. kohta on vastavaid andmeid vepsL (üks näide) ja peamiselt just vepsK murdeist, eriti viimasemurdelisest vepsa kirjakeelest. Needki kasutada-olevad vähesed andmed pärinevad vii-

³¹ Über die Nationalität und die Sprache der... Kreewinen in Kurland (a. 1871), lk. 66- ja 97. Lk. 81 Wiedemann tõlgib *šawata* 'gefunden, erlangt?', lk. 86 'gefunden'.

³² Vt. tsit. t., lk. 66, 90, 97.

mase kahekümne aasta taguseist vepsa k. allikaist, mitte vanemaist. Seni on silma puutunud märke kahe vn. laen-
prefiksi, *do-* ja *pere-*, esinemisest vepsas —

do-: LitHr³³ lk. 28 *ij doajand Žilin* (= ei sõitnud sihtkohani, sihtkohale lähemale Ž.), lk. 41 *ij doajetut* (= [nad] ei sõitnud sihtkohani, lõpuni, pärale; vrd. vn. *доѣхать*, *дользжѣть* до чего, ѳдучи достигать какого-либо мѣста, прибывать куда-либо)| LitHr lk. 48 *Ij dojoksend Semoi budkahasei* (= ei joosnud Semoi [välja] kuni putkani; vrd. vn. *дользжѣть*, достигнуть бѣгомъ извѣстнаго мѣста, грани)| vepsK Šimģärv³⁵ *hän neṭṣen vaṭsan dokañdiši* 'Hän tämän kohdun kantoi loppuun' (vrd. vn. *доносѣть*, *донѣшивать* одежду на себѣ или складываемыя гдѣ тяжести, носить послѣдки, остатки...)| LitHr lk. 72 *ij voidnd nikut dopajatada kyndlita* (= ei saanud kuidagi pisarateta lõpuni rääkida, jutustada; vrd. vn. *досказѣть*, *досказывать* что, оканчивать рѣчь, договаривать...)| LitHr lk. 49 *emboi dosiista, langten* (= ma ei saa, suuda lõpuni seista, langen [maha]; vrd. vn. *достоѣть*, *достаивать*, выстаивать, стоять до конца или до чего-либо)| vepsL³⁶ Kortlaht *neṭṣen leiḃan dosõhtiba* 'Sen leivän söivät loppuun' (vrd. vn. *доѣсть*, *дольдѣть* что, съѣдать до конца; ѣсть остатки...);

pere-: LitHr lk. 15 *ij voidnd perehüppähtada* (= ei saanud, suutnud üle hüpahtada; vrd. vn. *перепрыгивать*, *перепрыгнуть* черезъ ровъ, черезъ заборъ, ... перекинуться прыжкомъ)| LitHr lk. 13 *Heikahf hän, miše perekidastada revind* (= ta hõigahtas, et mõirgamisest üle karjuda; vrd. vn. *перекричатъ*, *перекрикивать* кого, кричать сильнѣе, громче, осиливать крикомъ своимъ крикъ другого, заглушать)| LitHr lk. 61 *Peresanugat i kirjuta-*

³³ LitHr = F. A. Andrejev, Literaturnij hrestomatij... Kuumanž opendižvož (1934). Säälses kirjaviisis on muudetud tsitaatides ristikriipsuga z = ž-ks, š = š-ks.

³⁴ Järgnevate vn. paralleelide tsiteerimiskohaks on Даль, Толковый словарь².

³⁵ Vt. Kettunen ja P. Siro, Näytteitä vepsän murteista, lk. 117.

³⁶ Kettunen, Näytteitä etelävepsästä I, lk. 114. Vrd. ka sama, LVNA II, lk. 85 (sõnaderegister) *do-* < vn. *do-* (*dosõhtibad* 'lõpuni söid').

gat (= jutustage [õelge] ümber ja kirjutage; vrd. vn. *пересказывать*, *пересказывать* что, *сказывать* снова, *опять*, *разсказывать* сызнова).

Nagu eespool-käsiteldud lv. ja leivu juhtumid, on ka äsjased vepsa näited pooltõkelised: eelosa neil (*do-*, *pere-*) on vn. leksikaallaen, järgosa — tõlge venest (vrd. *kidastada* = *кричать*, *sanuda* = *сказать*, *сказывать* jne.). Laenprefiksids vepsas, andmete vähesust arvestades, peaksid olema kaunis haruldased, ainult enam venestunud vepslaste keelele omased. Viimast võib ehk järeldada sellest, et enamik nende kohta käivaist näiteist on pärit kirjakeelest, niisiis venekeelse hariduse saanud vepsa intelligentsilt. Kuid tundub, et ka kirjakeel püüab oma ideaalkujus vältida vn. prefiksids kui vähe-rahvakeelseids võõrelemente. Vepsa kirjakeelt normeerivad tööd³⁷ ei anna laenprefiksidsite-ainestikku. Ka allakirjutanule kättepuutunud mitmes muus vepsa õppe- raamatus³⁸ (pääle ülemal-tsiteeritud LitHr) pole olnud määrgata prefiksidsite tarvitamist. Esinemise võimalikust harvusest hoolimata on vn. prefiksids vepsas siiski teel huvitavale kodunemisele, vepsa omade verbi määravate adverbids funktsioonidsesse sattumisele, mis nähtub järgnevast vepsK³⁹ Šimgårve näitest: *poigazę ivan tegi do kufikon* 'Poikansa I. teki kurikan valmiiksi' (vrd. vn. *додѣлать*, *додѣлывать*, что, *оканчивать* отдѣлкой, работой...). Siin prefiksids (*do*) kujunemine verbi järel esinevaks määrusadverbiks on juba ilmsesti vepsa omapõhjaline (vrd. e. *tegi valmis!*) areng. Mis muidu veel puutub vn. *do-*, *pere-*⁴⁰ > vepsa *do-*, *pere-* suhteisse, siis mingisuguseids häälikulisi küsimusi ega kahtlusi selle ilmse rinnastuse juures ei kerki.

³⁷ Näit. F. A. Andrejevi Vepskijan gramma ikan openduzkirj (1934), M. Hamäläise ja Andrejevi Vepskijan kelen grammatik (1934) ja samade autorite Vepsa-venähine vajehnik (sõnarm., 1936).

³⁸ Näit. V. Romanov'i tõlgitud Geografian openduzkirj I (1934), Andrejevi lugemikus Literaturnij hrestomatij... II cast' (1935) jt.

³⁹ Kettunen-Siro, tsit. t., lk. 105.

⁴⁰ Nende vn. prefiksidsite resp. prepositsioonids ajaloo kohta vt. W. Vondrák, Vergleichende Slavische Grammatik II, lk. 301—2 (*da*) ja 310—311 (*prě*).

Ülevaadet lmsm. keelis leiduvaist ieur. laenprefikseist lõpetades võime konstateerida, et laenprefikseid leidub ainult eriti tugevate võõrmõjude aluseis lmsm. idioomides, nimelt just kakskeelseil keelealadel. On ju morfoloogiliste elementide laenud, millede hulka igatahes kuulub (verbist või noomenist) lahutamatu laenuline prefiks, üldiselt just eriti sügavale juurdunud võõrmõjustuste tulemuseks⁴¹. Selt seisukohalt pole imestada, et laenprefiksud on nii püsivalt, nagu nägime, kodunenud liivis, milline keel läti mõjudest läbiimbununa läheneb juba segakeele-tüübile⁴² ja kuulub pikemat aega kaht keelt (liivi, läti k.) kõnelnud rahvale. Eriti maksab viimane väide väljasurnud Salatsi lv. murde kohta, milles — nagu eespool mainisime, ja nagu seda on konstateerinud juba *Wiedemanngi*⁴³ — laenprefiksud on olnud eriti kodused. Põhja-Läti e. murdesaartel, nn. leivu murde alal, kus kohtame läti laenprefikseid, on kahe keele- (läti ja eesti) kõrvutisel tarvitamisel niisamuti väga vanad juured: sama *Wiedemann* on juba a. 1869⁴⁴ tõdenud selle ala kauasemat kakskeelsust. Kõnelematagi kreevinite vaidlematust kakskeelsusest, mille tulemuseks olnud laenprefiksute kohta ainult nende keelejäänuste kahjuks väga puudulikud ülestähendused ei suuda anda kuigi kindlat tõestusmaterjali. Kakskeelsust (vene ja vepsa k. kõrvutist oskust) esineb kindlasti ka, eriti noorema põlve keeles, vepsa k. alal, kus leidub üksikuid vn. laenprefiksute sugemeid.

Lõppeks rõhutatagu veel kord, et nende ridade siht on olnud üles tõsta lmsm. laenprefiksute küsimus leksikaalse-morfoloogilise probleemina. Kõrvale on seepärast siin jäänud prefiksute funktsioonilise külje käsitletu (kas või näit. laenatud prefiksute aspektiväljenduslikud ülesanded jm.), mis nõuaks hoopis tõhkemat ruumi ja aega, kui on olnud lubatud käesolevaile ridadele.

J. Mägiste.

⁴¹ Vt. näit. *H. Paul*, *Prinzipien der Sprachgeschichte*⁴, lk 399—400 (§ 282).

⁴² Vt. *Setälä*, *Tietosanakirja V*, veerg 958—9; vrd. viimati ka *Loorits*, *VLL*, lk. V—VI.

⁴³ *LGr.*, lk. XCV.

⁴⁴ *Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg*, Tome treizième, veerg 500.

Résumé.

L'article donne un aperçu sur tous les préfixes verbaux empruntés par les langues fennobaltiques à l'indo-européen et ayant attiré l'attention de l'auteur. Les préfixes verbaux inséparables originels ne sont pas propres aux langues fennobaltiques, comme d'ailleurs en général aux autres langues finno-ougriennes non plus (p. 65). En estonien et en finnois littéraire on peut apercevoir certaines traces de dérivations verbales à préfixe traduites (p. 66). Suit un aperçu des préfixes empruntés par le live au letton (*ais-*, *ap-*, *at-*, etc.; p. 67—74 on présente un choix de matériaux d'après les phénomènes les plus typiques, en donnant entre parenthèses les correspondants lettons de chaque verbe live à préfixe); on examine ensuite leur aspect phonétique, l'origine de ces verbes à préfixe empruntés par traduction, (p. 75), leur fréquence dans la langue populaire live (p. 75—76), la présence des préfixes verbaux dans le live littéraire (dans la langue moderne ces préfixes sont visiblement évités comme étant des „lettonismes“, p. 76—77) et enfin on aborde la question des préfixes adverbiaux empruntés par le live au letton pour les substantifs composés et comme prépositions (p. 77). On traite ensuite des préfixes verbaux lettons dans la langue des Estoniens de la Lettonie du Nord ou Leivu (*at-*, *is-*, etc., p. 78 sqq.), en s'arrêtant aussi sur l'emprunt des mêmes préfixes-prépositions pour les constructions nominales; on aborde l'emprunt pur et simple, du letton, de verbes à préfixes dans ce dernier dialecte letton et en live (*patikkama* < *patikt*, *apkiop* < *apkiopt*, p. 80), etc. La présence d'un préfixe emprunté au letton dans le parler, aujourd'hui disparu, des Votes de Lettonie est douteuse (p. 82, un seul cas avec le préfixe *sa-*). Les préfixes empruntés au russe ne sont passés que dans les langues fennobaltiques le plus fortement influencées par le russe (préfixes *do-* et *pere-*, p. 83), et le nombre en est limité. Les préfixes verbaux qu'on a commencé à former dans le vepse littéraire récemment, semble-t-il, sont évités les derniers temps comme étant des slavismes. Pour finir on constate, en s'appuyant sur les préfixes d'emprunt traités plus haut, qu'un emprunt de ce genre suppose évidemment un stade d'influence étrangère particulièrement forte, un bilinguisme étendu, comme c'est le cas dans les langues fennobaltiques ayant emprunté des préfixes (connaissance de la propre langue et d'une langue étrangère: à savoir le letton chez les Lives et les Estoniens de la Lettonie du Nord, — le russe chez les Vepses).

Sooviavalduisi meie õigekeelsuse-sõnaraamatu keelekorra üksikasjus.

Kõige ligemal ajal, loodetavasti veel tänavu kevadel, jõuab meie ulatusliku „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ (ÕS-u) lõpposa trükkimine lõpule. Nii ilmub sel suurteosel siis kolmaski köide, mis teatavasti varustatakse grammatilise lõppkokkuvõttega, kus muuseas õiendusele ja kohendusele tulevad need mõõdapääsematud eksimused, vääratused, järjekindlusetused, üleliigsused ja puudumised, samuti ka keelekujud, mis tegelikus tarvituses juba vananenud. See kõik on ju täiesti mõistetav teoses, mille toimetamine ja avaldamine on kestnud oma 18 aastat. Ka selle raamatu lühendatud

väljaande, „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu“ (VÖS-u) 5. parandatud ja täiendatud trükk (a. 1936) on müügil lõpule jõudmas, ja on kavatsusel tänavu sügiseks ilmutada selle 6-ndat, tunduvalt revideeritavat väljaannet. Niisuguses olukorras, eriti viimasel (VÖS-u) puhul tohiks ehk kohane olla, et avalikult ja vaidluseks esitataks neid soovet, mida mainitud raamatute lugejail on nende tarvitamisel tekkinud. Järgnevas esitatagu mõningaid allakirjutanut. Need, nagu kohe näeme, ei puuduta muidugi meie kirjakeele ortograafia, häälikehituse ega vormistiku põhiküsimusi, mida allakirjutanu on juba esitanud muul puhul, nad ei tooks siia mingeid muudatusi, sest meie üldkeel on selleks juba küllalt kindlaks kujunenud, vaid need kuuluvad juba üksikasjade hulka ja sõnastiku tehnilise külje valdkonda.

VÖS-u uue trüki valmistamisel tuleks kõigepealt ligemalt revideerida võtta sõnade tähenduslik külge. Siin leidub teatud määral küsitavusi, puudusi, komistusi ja võib-olla isegi vigu. Sõnastiku tarvitamisel tähelepanud sellekohaseist juhtudest esitaksin siin järgnevad näited:

Sõna *hirs* on seletatud 'puu, malk, õrs'. Nende asemel võiks olla lihtsalt 'roigas'; malk on igatahes palju lühem ja peenem kui hirs. Wd-l esinev *räästaskorra hirs* = r. malk kui haruldane ja murdeline võiks jääda kirjakeeles arvestamata. *Hunts*, -u tuleks seletada 'segadus, äpardus' asemel 'nuri, äpardus'. Küsitav on *hõrgutama* seletus 'hõrgutistega (= delikatessidega) varustama v. toitma; meelitama'. Sõna teatavasti tähendab 'hõrku toitu tegema, toitu hõrgult valmistama' ja 'maias olema'. *Jagunema* = *jaguma* pole õige, sest *jagunema* on 'osadeks langema' ja *jaguma* 'jätkuma, piisama'. Tarvitaja seisukohast oleks soovitav, et vähemtuntud või uudsete sõnade tähenduse seletamisel antaks vähem üldnimetusi ja rohkem täpseid vasteid, muidugi, kui seletuse pikkus seda lubab: nii näit. *kabe* 'mäng', *ärn*, -i 'kala' jne. asemel oleks kohasem *kabe* 'dambrett' või 'dambretimäng' jne., sest õigekeelsuse-sõnaraamatu ülesandeks on ju ka tähenduse täpsem fikseerimine. Teatud kahtlusi tunneb allakirjutanu *kada* tähenduse 'näru, kaltsukogu; korratult ja sassis riides olev inimene' autentsuse kohta. Kas poleks õigem 'takuheie, kraasitud villa, riidekiudude kogu'? Ja *kalkvel* ei tähenda mitte 'ääreni täis (näit. vett); tursunud', vaid tarvitatult ainult ütlustes nagu „silmad pisaratest kalkvel, silmad vee kalkvel“ tähendab 'nõretamisi vees, n. märg'. Sõna *kasidus* on seletatud 'kasinalt, puhtalt elamine' (ÖS 'Sauberkeit, Reinlichkeit'), *kasinus* aga VÖS-us esineb seletuseta, kuid ÖS-us leiame: *kasin*

'spärlich, keusch', millest *kasinus* kohta võiks siis aimata seletust 'Spärlichkeit, Keuschheit'. See osalt Wiedemannil põhinev vahetegu (kus *kasidus* 'Sauberkeit, Ordnung' ja *kasinus* 'Sittsamkeit, Zucht, Keuschheit, Mässigkeit, Reinlichkeit, Knappheit, Beschränkung') arvestab täht-tähelt Wd-i seletuse sõnastust, mitte aga rahvakeelt ega spontaanset üldkeelt (normitud ja korrigeeritud keeles võib lugu olla teisiti), kus teatavasti *kasinus* tähendab 'puhtus, karskeolek, mõõdukus' ja *kasidus* 'veise sünnituse päramised'. Eelmisel sõnal tähendust 'vähesus, piiratus' ei vaja kirjakeel vist mitte, see võiks koguni tekitada arusaamatusi (näit. „selle inimese meelegujutluse kasinus“), kuigi adjektiivil ja adverbil *kasin*, *kasinasti* on tähenduse 'puhas, mõõdukas', 'puhtalt, mõõdukalt' kõrval ka tähendus 'vähene, napp', 'väheselt, napilt', missugune vahe aga lauseühenduses paremini lahus hoidub kui ülemal substantiivi puhul („kasinad kombed“, „elab kasinalt“, „tal on raha kasinasti“, „ta on kasina aruga“, kuigi siingi kahemõttelisust võime leida, näit. „ta on kasina meelegujutlusega“). Sõna *körne* tähendus 'rasvavind' on õige, kuid juba on küsitav, kas võib ka seletada lihtsalt 'jäänus, puru', sest *körn*ed on ainult küpsetamisest (kõrbemisest) või kuivamisest järgi jäänud toidujäänused. *Lõugas* on seletatud 'sopp, käär, auk, urgas; leetseljakuga eraldatud veekogu ranna ääres'. Siit võib tähendusvarjund 'auk' vabalt välja jääda (sest muidu loeksime ajalehtedest varstigi „puuris plekile lõuka sisse“ või „porilõugas“!), kuid lisada tuleks 'istemüür koldeesise kõrval'. *Lämu* on küll 'löma' (näit. mädanenud taimedest, vetikuist), kuid kas ka 'muda (= pori)' ja 'lõga', on juba kahtlane. *Ruhi* 'ühest puust õonestatud künalootsik' oleks kõigepealt seletatav sõnaga 'vene', sest see on tehtud nimelt ühest puutüvest, kuna 'lootsik' on laudadest. (Kuid kas ei või *ruhi* olla tehtud ka laudadest?) Ses mõttes on ka *vene* seletus 'lootsik' puudulik ja soomepärase. Sõna *tobi* seletuses '[piibu] kaha, piibunosu; telefoniposti isolaator' on algusosa ekslik; *tobi* ei tähenda iialgi 'piibu kaha, teatud laiemat osa piibul', vaid kogu piipu, väikest, lühikest piipu, sedagi naljaks või põlastavalt (vrd. ka Wd. 'Pfeifenstummel'). Sõna *uht*, -a võiks lihtsalt seletada 'ale' (see sõna on juba omal kohal selgitatud), see-ase mel, et pikalt öelda 'puurisu, kännud, mis põletatakse, et maad puhastada', mis pole ka täpne (põletamine pole mitte maa puhastamiseks, vaid tulevase põllu väetamiseks).

Teatavaid puudusi märkame ka sõnade sisu selgitamise ulatuses. Muidugi, VÕS-u ruum ei luba kõigi sõnade tä-

hendusi esitada. Isegi ÕS-us pole seda täiel määral tehtud. Kuid vähemtuntud sõnad ja uued tuletised, samuti mõned häälikulised dubletid vajaksid seletusi, nii näit. *erisus*, *eritine* (vrd. *eriline!*), *eru*, *hajuvil*, *haistmiskond*, *istandik* ja *istandus*, *jopp (-i)*, *kupal* g. *kupla*, *kuuljas*, *käigutama*, *kasu* ja *kasv* (tarvitajale näit. võiks selgitada, mis vahe on ütluste vahel „kuuse kasu“ ja „kuuse kasv“), *lehis*, *liipsima*, *limulane* ja *limuline*, *lupard*, *lõhnutama* (vrd. *lõhnastama*), *lödi*, *lösutama*, *maailmkond*, *maaling*, *maarjatama*, *madin*, *madistama*, *orkima* jpt.

VÕS-u viies trükk on kujunenud sõnavara ulatuselt õige täielikuks. Sinna on lisandunud rohkesti uusi tuletisi, murdesõnu, haruldasemaid sõnu kirjakeelest, soome laenusid jt. Kuid mõnedki kirjakeelele nähtavasti vajalikud sõnad, kirja- ja ühiskeeles laialt tarvitavad sugemed sealt puuduvad, näit. *halbama* 'põlgama, halvustama' (tugeva-astmelisi vorme sellest verbist võiks kirjakeel väga hästi arvestada), *jurama*, *karus* 'koger', *liikima* 'teistega läbi käima, seltskondlikes suhteis olema', *maadam*, *noktürn*, *pihvstek*, *sakard* 'puukänd koos juurtega, väljakistult', lastekeelne *soßs*, *-i*, 'soe' (leidub aga haruldane *sossi* minema 'nurja m.')., *sugupärast* (tähtis, kuna siin on genit. *sugu!*), *teoksil* (tähtis, sest et siiski on *teos* g. *teose!*), *tooksel* või *tulusel* käima jmt.

Vastupidi märkame VÕS-us ka sõnu, mis seal lahedasti võiksid puududa, millega kirjakeelele pole suurt peale hakata, näit. *juhtuvik* 'saatus', fennism *lanne* g. *lande* (meil omal on juba *niue* ja *nimme*), *nukkuma* 'nukuks moonduma' (kui see tähendab 'titeks moonduma'), *orkima*, *vaar*, *-a* 'kõrgendik 25—50 m suhtelise kõrgusega' (tülikas homonüüm ja tarbetu laen soomest, sest väikestel kõrgustikkudel ja küngastel on eestis nimetusi juba külluses), *ängel*-hein (< sm.; küllap eestis leidub omagi sõna, ja parematki kui Wd-s esinev *rist-rabanduse-rohi*), *ööstuma* 'ööks muutuma' (kas siis ka „päevastuma“?).

Ka mõned murdelised sõnatüved, teatud konkreetsete esemete nimetustena, kus stiililisi vahesid ei tuleks vist arvesse, on õigekeelsuslikus koodeksis, eriti lühikeses, ülearused, näit. *pahr* 'kult' (ka pole see a-tüvi, pahra, vaid u-tüvi, *pahru!*), *paklad* 'takud', *ruhi* 'küna', *tanum* 'tänav'.

Raamatu uue väljaande viimistlemisel oleks ligemalt silmas pidada ka mõnede sõnade häälikulist ja õigekirjutuslikku külge ja mitmeidki vormiõppelisi jooni ja tähenduste norminguid, mis senisel kujul meis mõningat kahtlust näivad tekitavat. Nii näit. VÕS-us esineb [*h*]uisapäisa (tähe *u* all aga

uisapäisa puudub!), mis on aga sama tüvi kui sõnastikus leiduv *huisk*, -u 'tuisupea'. Kui viimast kirjutada *h*-ga (*uisk*, -u tähendab sõiduriista), peaks muidugi olema ka *huiskapäisa*, sest samal tüvel ortograafiliselt ei tohiks olla mitut teisendit. Sõna *hüüs* g. *hüüe* 'vara, rikkus' kuulub *uus* g. *uue* tüüpi, nagu näeme ka Wiedemannil, kuid tõepoolest see sõna oma erilise häälikuarengu tõttu (*hüvüüs* : *hüvüüde*-) seisab sellest lahus, on n. ö. eraksõna (nagu näit. *õlut* : *õlle*) ja peaks vististi kuuluma *hüüs* g. *hüüde*, vrd. Mülleril *h ü y d e k a a s* = *hüüdega*, Gösekenil *h ü ü d e p e h* = *hüüde* pea (praeguses rahvakeeles näikse sõna hoopis puuduvat, kui mitte arvestada kirikukeelest õpitud ütlust nagu „vara ja [h]üüs“). Sõnal *ihnus* leiame 3 tähendust: *ihnus* (2. silbivältel) 'ihne', *ihnus* (3. silbivältel) 'ihne' ja *ihnus* (3. silbivältel) 'ihnsus'. Neist kaks viimast võiks vabalt kõrvaldada, nii et jääks vahekord *ihnus* (2. silbiv.) g. *ihnsa* (mitte *ihnuse*) = *ihne* ja *ihnsus* 'kitsidus', mis oleks kõigile lihtsam. Samuti oleks aeg juba loobuda *karjatama*, *kiljatama*, *seisatama* jne. kõrval teisedite „karjahtama“, „kiljahtama“, „seisahtama“ kui eesti kirjakeele fonoloogilisele struktuurile sobimata vormide esitamisest. On antud hääldus `Laiuse, kuid kohapealne pruuk tunneb vist ainult *Laiuse* (õieti *laijušse*). Sõna „liineal“ asemele tuleks võtta selle eestistatum ja rahvalikum kuju *liinjal*. Kohanimel *Martna* peaks antama ka hääldus (*mártna*). *Mõnss*, -a 'jämedam koht, möhk' olgu küll *mõnts*. Küsitav, kui otstarbekas on eraldada tähenduslikult sõnu *niue* 'puusa ülemine osa' ja *nimme* 'neerudeala; puusadeala', mis on rahvakeeles samamõistelised. *Nurik* 'väike puunõu', mis tülikalt assotsieerub sõnadega *nuri*, *nuripidi*, *nurja*, asemele oleks võtta harilikum teisend *nurmik*, mis raamatus esinebki, kuid kitsamas tähenduses 'piimapütt'. „Pidžaama“ asemel võiks olla *pidžama*, nagu kuulebki sagedamini, eestilisemalt rõhutajailt (rõhk esimesel silbil). `Torma tuleks asendada kohaliku hääldusega *Torma* (2. silbivältel, õieti *tõrmä*). „Vaenu-kõis“ asemel peaks olema muidugi *vainu-kõis* (sõnastikus see on nurksulgudes!), sest siin esineb sõna *vainu*, mitte *vaen*. VÕS-us esinevad tuletised *leedis* 'uhtmaa', *leeditama* 'leedisega varustama (näit. rannikut)', *leetma* 'uhtumise teel juurde kandma'. Need on kunstlikud sõnad, rahvakeel neid ei tunne. Nähtavasti need on kujundatud sõnast *leede* g. *leete* 'liivajoom, liivik meres, rannal', *leetselg* 'liivamadalik meres', lähedes Wiedemannil esinevast sõna *leede* seletusest 'Sandboden, T r i e b sand'. Kuid sellel sõnal on vähem oluliseks tahtuks 'uhtumine', tähtsam mõiste siin on 'liiv', seega *leedis*,

leeditama, *leetma* võiksid ainult käia kitsamalt 'uhtliiva', 'liivaga uhtumise' kohta.

On kõigiti loomulik, et hariliku kirjakeele normides võib lubada teatud vabadusi, teatud võnkumisvõimalusi, niisugustel kordadel, kui eri teisendid on kuidagi seoses mingisuguste sisuliste väärtusvahedega, olgu need siis puhtmõistuslikku või tundelist, stiililist, esteetilist laadi. Kui need aga puuduvad või pole küllaldaselt ilmsed, on keskmise ja paremgi tarvitava seisukohast soovitamam, kui valitavaid variante oleks vähem. Nii näit. vähemalt allakirjutanu arvates tunduvad järgmised valikuvabadused tarbetud:

(allik) ~ *allikas*¹, *angeldama* ~ (hangeldama). (Enge) ~ *Änge*, *ennest* ~ (ennist), (ergas) ~ *ärgas*, *härralik* ~ *här-randlik* ~ *här-raslik* (üht neist võiks ehk ära jätta), (jooksetama) ~ *jooksutama*, *jääde* ~ *jäänus* ~ *jäde* ~ *jäte* ~ *jätis* (nende vahed tuleks vähemalt seletustega pretsiseerida ja „jääde“ ning „jäte“ võiksid ehk välja jääda), *kastene* ~ (kasteline), *kahendama* ~ (kahestama) '2-kordseks tegema', (kahi) ~ *kahju*, (karustama) ~ *karvustama*, *kellesse* ~ (kesse), *kellesegi* ~ (kessegi) (lk. 58; asemele tuleks aga teised *kellegisse*), (kihnulane) ~ *kihnlane*, (kinaver) ~ *kin-naver*, (käkaskaela) ~ *käkerkaela*, (kätkima, vt. kätki!) ~ *kätkema* 'peitma', (kõnutama) ~ *konutama*, *külmetama* ~ (külmetuma), *laimdus* ~ (laimus), *lapseline* (~ lapsiline?), *lehestama* ~ *lehetama* ~ *lehistama* ~ *lehitama* 'lehtedega varustama', *lähene* ~ *lähine*, *lähikond* ('lähispiirkond') ~ *lähis-kond* ('lähisala'), *läpastama* ('läppumas olema, kopitama') ~ *läpastuma* ~ *läppuma* ('niiskuse, ummuksil-oleku tõttu halvaks minema, kopituma'), (lõssi lööma) ~ *lossi l.*, *lööbima* ~ *lööbuma*, (Lübeck) ~ *Lüübek*, *maarjajää* ~ (maarjää) ~ *maarjas*, (merul) ~ *märul*, *mähi g. mähja* ~ *mähk g. mähi* (võiks vahest olla *mähk g. mähja* või *mähi*), *neetima* ~ (*neet-ma*), (nurik) ~ *nurmik*, (oivaline [tarbetu fennism]) ~ *õe-rane*, (ponduma) ~ *punduma*, (raamla) ~ *räämla* 'harimatu maa-ala', (Raiküla, mitterahvakeelne) ~ *Raikküla* (sest Raik-küla, nagu ka Koik-küla), (rakatama) ~ *rõkatama*, *ruigama* ~ (ruikama), *sopran* ~ (sopraan), (süstama) ~ *süstma*, (turbuma) ~ *turvastuma* 'turbaks muutuma', *turbu-ma* ~ (turvuma) 'kaitset otsima', (turbuma) ~ *turduma* 'niiskusest paisuma' (kujutelgem keeletarvitaja seisukorda nende kuue kõlalt sarnaneva sõna ees, mis tähenduselt nii erinevad!), *tuhmjas* 'tuhmivõitu' ~ *tuunjjas* 'tume, läbipaist-

¹ Sulgudesse asetatud vorme pean vähem soovitavaks.

matu, opaakne', *urkima* ~ (orkima), *virb*, *virva* ~ *virve* g. *virve* 'võsu', (vähi g. vähja) ~ *vähk* g. *vähi* või *vähja*, *õtk*, *-u* ~ (õtsk g. õtsu) 'soine kallas' jpt. Normimine, mehine otsustamine ühe või teise keelekuju kasuks pole neil puhkudel kuidagi põhimõttelise tähtsusega. Iga sõnastikukasutaja oleks siin heal meel el nõus ükskõik missugusele otsusele alistuma.

Jääb uskuda, et kui VÕS-u järgnev trükk selles esitatud keelekorra oma üksikasjus senisest veelgi hoolsamale viimistlusele võtab, puudused ja vääratused, sarnased nendega, nagu ülal oleme esitanud, sealt kõrvaldab, tööd mõnel määral täien-dab, kuid vahest veelgi enam üleliigsest koormast vabastab, siis see keeleline koodeks tarvitajate silmis veelgi kõrgemale tõuseb oma sisemise autoriteediga, mis teeb hoopis ülearu-seks selle normide pealesurumise ükskõik kellele. Iga norma-tiivset grammatikat või sõnastikku tuleb võtta kui seaduskogu, mille autoriteedile ühiskond vabalt alistub oma igapäevasemas keeletarvituses, keelepruugi miinimumi teostamisel, eriti küll koolides, ametiasutistes, kõige laiemale hulkadele määratud kirjakeeles. Need muidugi ei tohi aga kammitsaks ega surve-vahendiks muutuda keelekorra maksimumi tarvitamisel.

Andrus Saareste.

Résumé. Pour la sixième édition en projet du „Petit dictionnaire normatif de la langue estonienne“, l'auteur recommande les changements suivants :

1) Corriger ou préciser quelques explications de mots, 2) ajouter pour les mots rares et les néologismes des explications là où elles manquent, 3) compléter le choix des mots, 4) d'autre part limiter à son tour le choix des mots aux dépens de mots moins nécessaires ou de variantes dialectales, 5) réviser les normes adoptées pour quelques mots, 6) diminuer le nombre des variantes phonétiques.

Tähelepanuks murdeuurijaile.

Järgneva viie aasta jooksul lõpule viia kavatsatud eesti murrete kogumine areneb teatavasti süvenemise tähe all ja ei sea uurijaile senisest suuremaid nõudeid mitte ainult keele murdelise külje täpsema tähistamise alal, vaid vajab ka keele sisulise külje põhjalikumat ja kõigekülgemat jälgimist. Selle saavutamiseks ei ole üleliigne, lisaks seni tarvitusel olevaile juhtnõotidele, eriliselt rõhutada järgmisi soove, mida siia-maani kahjuks küllalt pole murdekogumisel arvestatud:

1. Ükski murre teatavasti ei ela täiesti oma elu, vaid on suhetes naabermurretega ja ülaltpoolt ühiskeelega ja kirja-keelega. Keeleainestiku küsitlemisel sõnad keelejuhtide tead-vuses sagedasti assotsieeruvad kaugemalt või haritlastelt

kuuldud või kirjast loetud vastetega. Neid keelendite sotsiaalseid sidemeid on ülitähtis ligemalt jälgida. Tuleb eraldi märkida, kui keelejuht mitut teisendit esitab, kuidas ta õiget, murdeomast keelesuget kas kohe või ainult lõpuks leiab ja nimetab. Huvitav on ka jälgida ning kinnistada, kuidas keelejuht oma murdesse, naabermurdeisse ja kirja- ning ühiskeelde suhtub, mida ta neist iseloomustab kui „köva“, „pehmet“ või „peent, peenikest“ keelt, ühe sõnaga, mida ta eri idioomidest arvab.

2. Teame et sõna sisu ei määra ainult tema objektiivne, asjaline, puhtmõistuslik tähendus, vaid ka tundelised kõrvalväärtused, stiililised varjundid¹. Mõnd sõna keelejuhilt pärides märkame kohe selle sõna nimetamisel isesugust mõju küsiteldavale isikule: ta kas muutub tõsisemaks (näit. usundlike sõnade puhul), tasandab häält (mõnede kõlblusalade- ja suguelu-sõnade puhul), tunneb piinlikkust, muutub häbelikuks, kartlikuks, puhkeb naerma või vähemalt muiatab. Neid ja muid sarnaseid reaktsioone keelejuhtidel tuleb uurijal tähele panna ja tähelepanekuid vastavale sõna-sedelile märkida. Siia kuulub muidugi ka sünonüümsete väljendite peensuse ja labasuse astmete eraldamine.

3. Lihtrahva mõtteviis läheb haritlaste omast teatavasti mitmetigi lahku. Rahval on sagedasti omasugune käsitluslaad, teistsugune loogika, mida me nagu ei tahaks loogiliseks pidadagi. Meie rahva mentaliteedi uurimiseks on tähtis nimelt selle mõtteviisi iselaadi fikseerida. Seepärast asjade, eriti aga mõistete nimetuste tähenduse jälgimisel püütagu täpselt kirjas fikseerida keelejuhtide kõige saamatumaidki ja loogikavastaselt paistvaid seletusi, võimalikult neid ka murdes (transkribeeritult) esitades, vajaduse korral muidugi lisades omalt poolt „loogilisemaid“, selgemaid tähenduseseletusi, keelejuhi sõnadest saadud mulje kokkuvõtteid (kumbagi seletust aga lahus hoides).

A. Saareste.

Résumé. L'auteur recommande aux enquêteurs dialectologues de: 1) s'attacher davantage aux différences linguistiques caractérisant les diverses couches sociales du langage et à l'appréciation du sujet interrogé sur son propre idiome et l'idiome étranger; 2) rechercher davantage les réactions du sujet interrogé devant les valeurs stylistiques des phénomènes linguistiques; 3) noter avec plus de précision les explications de sens, données par les sujets eux-mêmes, qui seraient de nature à éclairer la manière de penser du paysan estonien.

¹ Vt. selle kohta pikemalt L. Hakulinen, Kieli- ja tyyliseikain huomioinnista kansankielemme sanaston keruussa. Vir. 1930, lk. 273—88.

Raamatute ülevaade.

A. V. Kõrv, *Uute ja teiste vähemtuntud sõnade sõnastik*. „Ilo“ kirjastus Tallinnas 1936. 404 lk.

Käesolev sõnastik, mida juba on arvustanud J. Väinaste „Kasvatases“ nr. 3, 1937, ilmselt on valminud „seltskondliku tellimuse“ peale. Tarvidus sellise väljaande järele on tõepoolest suur. Õieti võiks seda laadi teosel olla kolm ülesannet. Esiteks see lihtsalt registreeriks sõnu ning oleks teatmeteoseks, määratud n. ö. passiivseks tarvitamiseks. Teiseks aga see võiks sisaldada ka märkmeid uute sõnade sobivuse või mittedobivuse kohta, sellega soodustades või pidurdades nende tarvituselevõttu. Niisugusena sõnastik saaks olla ka „aktiivseks“ abivahendiks. Kolmandaks pole kaugeltki tähtsusetu tuua andmeid uute sõnade algupära ja loojate kohta.

Suhteliselt kõige paremini vastab vaadeldav teos esimesena mainitud otstarbele, kuigi muidugi ei saa olla juttu tühjendavusest. Teist nimetatud eesmärki peab teenima J. Aaviku kirjutatud „Vaatlusi ja seisukohti mõnede uute sõnade kohta“ (lk. 7—17). Põhimõtteliselt soovitatavam oleks olnud, kui autor ise oleks kirjutanud pikema sissejuhatause, sest praegu võib teda süüdistada liiges tagasihoidlikkuses ning ilmetuses. Tahaksime loota, et autor oma teose järgmises trükis kriitilist seisukohta enam esile tõstab, kas ulatuslikumas eessõnas või mingisuguste leppemärkidega sõnastiku tekstis endas. Kolmas külg — sõnade algupära selgitamine — jätab õige palju soovida ning on kaunis juhuslik. Ent just sellel alal võiks sõnastik omada ka teaduslikku väärtust ning olla teatud eeltööks kunagisele uute sõnade etümoloogilisele sõnaraamatule. Praegu aga saame käsitledavast teosest täielikumalt informatsiooni ainult Aaviku loodud või tarvitusele võetud sõnade kohta, kuna näit. kas või soome laenude märkimine on poolik.

Üksikmärkmeid kõnesoleva sõnastiku kohta oleks esitada mitmesuguseid. Kõigepealt juhitagu tähelepanu ebatäpsele lühendi-seletusele *A, s = Aavik ja soome* (lk. 20). Peab olema *Aavik, soome keelest*. Pigemini võiks vahest *no* puhul (lk. 197) tulla arvesse *A, j = Aavik ja jaapani*. Jaapani keeles nimelt esineb postpositiivne genitiivi-partikkel *no*. Edasi autor küll mainib kasutatud kirjanduse hulgas „Muuk, E. Väike õigekeelsus-sõnaraamat V“ (p. o. V tr.), kuid näit. sõna *hurm, a* 'verine haav' ta selle põhjal kontrollinud pole. See sõna nimelt on algselt ja Muugil *h-tu*.

Ebatäpse tõlgitsuse näitena mainitagu, et autor näit. lk. 89 selektab *kahurdama* 'kanoniseerima', mille asemel tuleb küll ütelda 'kanoneerima', kui siin üldse võõrsõna tarvitada. Ilmne kiirusviga on *lamestuma* saksakeelne tõlge 'sich verfallen', lk. 140, mis kordub isegi registris lk. 383¹. Ka puht-trükivigu esineb märgataval arvul, näit. lk. 80 (*jung*) -*viun* pro -*vinn*, lk. 160 (*lõhnutama*) *parfümeerima* pro *parfümeerima*, lk. 190 (naast) *veide* pro *veidi*, lk. 224 (*penger*) *terass* pro -*rr-*. Ka kirja- ja muude vahemärkide vigu esineb, näit. lk. 90 (kaksine) *doppelt*, puuduvad sulud ja *sks.*, lk. 136 (labus)

¹ Hoopis vääriti on mõistetud lk. 344 õigusteadekslikku oskussõna *viitustama*. Siin nimelt *sks.* 'verfallen lassen' käib vekslite jne. kohta, seega ei tähenda üldse 'laguda, hävida laskma'.

kindlasti kõikumata seisev pro k., k. s., lk. 180 (mujalu) lad pro lad., lk. 232 poostma, a pro poost/ma, a.

Sõnastiku uue trüki puhul soovitaksime autoril abivahendina veel kasutada W i e d e m a n'i sõnaraamatut ja AES-i poolt väljaantud Lisasõnastikke. Eriti viimased pakuksid head tuge sõnastiku kriitilise ja etümoloogilise külje täiendamisel.

A. R.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 15. nov. 1936.

Mag. Lauri P o s t i esineb pikema teadusliku ettekandega *Mõningaist mõõdu väljendamiseks tarvitavüist läänemere-soome vormidest*, tuues mitmeid tüüpilisi näiteid eesti murdeist ja läänemere-soome keeltest ning esitades nende seniseid kui ka uusi seletusvõimalusi. (Ilmub edaspidi trükis.)

Väiksemaid märkusi esitatud küsimuste kohta teevad ning täiendavaid näiteid esitavad l ä b i r ä ä k i m i s t e l prof. S a a r e s t e ja prof. M ä g i s t e. Ettekandja seletuskatsed leitakse olevat õige veenvad.

T e i s e ettekandega — „Siirdma-verbi hõimkonnast“ esineb prof. J. M ä g i s t e (Vt. EK 1936, lk. 129—134.)

Koosolek 7. veebr. 1937.

Esimees prof. A. S a a r e s t e koosolekut avades juhüb tähelepanu pikema aja jooksul suviti AES-i poolt töölerakendatud murdeuurijate suurele arvule, misjuures kogujaskonna isiklik koosseis on aastatega alatasa muutunud. Ainult üksikud on seda tööd pikemat aega innukalt jätkanud, esijoones neiu S. Tanning ja hr. J. Arike, kes on murdekogumisest osa võtnud juba 10-l aastal, viibides selleks väljas kumbki kokku üle 2 aasta. Sellepärast võiks olla huvitav ja õpetlik kuulda ühe vilunud murdekoguja ülevaadet oma tähelepanekuist sel alal.

Neiu Salme Tanning esineb ettekandega *Murdeuurimistöo muljeid ja kogemusi* (vt. EK s. a., lk. 23—33).

Prof. S a a r e s t e tänab kõnelejat, nimetades ühtlasi, et murdeainete kogumisel ei saa käia kindlate reeglite järgi, vaid et see on kunst tabada momenti ja tingimusi.

Prof. M ä g i s t e: Kõige raskem on saada morfoloogilisi andmeid, sest näit, mõningaid käändeid esineb igapäevases keeles äärmiselt harva ja neid ei saa kuulda, mispärast annab imestada, et neidki morfoloogilisi teatmeid on saadud, mis kogudes praegu leitudvad. Viljakam oleks muretseda suurem kogu murdetekste, kust siis hiljem vormilisi elemente leiaks. — Töö edu seisukohalt tuleb kogujal kõigepealt sisse elada kohalikku ellu ja ümbrusse, vähemalt paista lasta, et ta on lähedam inimene. Ka kohalikku murret peab enne oskama. Raskeiks tingimusiiks küsitlajale on piiratud küsitlemisala, küsitlemisnorm ja piiratud aeg, mille jooksul on püütud võimalikult rohkem veergusid läbi küsitella. Vanemaile kogujaile tuleks siin rohkem vabadust anda.

Prof. S a a r e s t e: Morfoloogilise ala raskusi oli ka ette näha, kuid vastavaid andmeid nõuti mitmelt poolt, mispärast tuli lasta morfoloogilisi ülevaateid ning tabeleid koostada. Hiljem selgus küll

nende puudulikkus, skemaatilisus, ja hakati hoiatama, et käändeid ei tohi märkida, kui neid tegelikult pole kuulnud. — Oma kodumurret on küll kergem kirja panna, kuid seal ei näe midagi uurimisväärselt, võõras paneb aga iseärasusi kohe tähele. Pole ka ilmsiks tulnud koguja päritolust olenevalt suuri erinevusi töö väärtuses, mis oleneb peamiselt tema osavusest ja vilumusest. Murret täitsa tundma jõuab võib-olla alles terve elu jooksul ning seda ei saa ootama jääda. Küll aga peab esinema rahvalähedasena ja tuttavlikult. Tähele panna tuleks ka seda, mis on väljaspool kava. — Murdeobjekti asjus on näha, et seletusi, definitsioone eseme kohta saab paremini mehelt, konkreetseid üksikasju ja häälduse täpsusi aga naiselt, kuna mees häälduse peensuste jälgimist ei kannata. Küsitlusobjekti kõrge vanus on küll aimestikule plussiks, kuid raske on töötada ligi 100-aastaste eidekestega näit. vaestemajas, kui nad on haiged või muidu jõuetud. Viljakam näib töötamine elujõuliste vanemate taluinimestega. Vaestemajas küsitlemine on aga seilest hea, et seal leidub mitmest külast isikuid, kes üksteise vigu parandavad ja vastuseid täiendavad, võimaldades seega ülevaadet kogu kihelkonna keelest.

Prof. M ä g i s t e: Mehed on püsivamad elanikud külas ja ka-sulikud, kui on tarvis leida küla keele häälikulisi omapärasusi. Naised on liikuvamad, sagedasti mehele toodud mõnekümne km tagant. — Oma kodumurde tundja märkab selle nähtusi siiski paremini.

Prof. S a a r e s t e: Raskusi teeb mõnikord töö sihi otstarbekas selgitamine, millest küsiteldav sageli on huvitatud. Esitatakse näit. küsimusi, kas basaari või kalendri jaoks kogutakse uusi sõnu või müügiks jne. Tavaliselt rahuldab teda seletus, et kohaliku „õige keele“ sõnade sissepanemiseks ajalehte. Mõnikord õpetajagi saab aru keele uurimisest, et see toimub ainult selle uuendamiseks. Viimase puhul on iseloomulik, et üks politseiametnik kirjutab kõneleja laske-riista loale esialgu, revolver olevat antud keele uuendamiseks (jutt olnud keeleuurimisreisust).

Mag. P. A r i s t e esineb e t t e k a n d e g a sõnadest *ahikotus* ja *Ojamaa ~ Ojumaa*. („Ahikotus“ on ilm. EK-s s. a., lk. 34—38, teine vastav art. ilmub arvatavasti edaspidi.)

Ojamaa ~ Ojumaa asjus vahetavad mõtteid hr-d **M ä g i s t e**, **A r i s t e** ja **S a a r e s t e**. Viimane nimetab, et Saaremaal kuuldu ainult *Ojamaa* ja et vahepeal kirjakeeles esinenud *a*-line kuju (*Ojamaa*) on ilmselt *oja*-sõna mõjuga seletatav. Võib olla, et oli varemalt koguni kuju *Oiumaa* ja et ka *j* on siia tunginud igapäevase sõna *oja* mõjul.

E. E.

Õiendusi.

Palutakse parandada järgmised vead EK eelmises kaksiknumbris:

	On trükitud:	Peab olema:
Lk. 5, rida 10 alt	Punkalaidun	häme murde
„ 13, „ 12 ül.	uusrootsik.	uusrootsi k.
„ 15, „ 6 alt	havannoita	havainnoita
„ 22, „ 4 „	Finnois du Nord-Est	Vepses ou Caréliens
„ 23, „ 18 „	juhtööridega	juhtnööridega

Vastutav toimetaja: **Joh. V. Veski.**

Väljaandja: **Akadeemiline Emakeele Selts.**

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 30. IV 1937.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgset ainekikku, mis on tähtis õppijale, tõlkijale ja kõigile keeletarvitajale. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimedid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimesid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk.

Hind 50 s. Kirjastaja: Nimede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestilasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—V, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Tundmused tegurina keelearengus. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene katse eesti keele kõnemeloodia võrdlevas uurimises.

W. E. Peters. Hind 1 kr.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimene eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.

A. Saareste. Hind 40 s.

Verbi paigutus Fählmann'il ja nüüdseid sõnajarje-küsimusi. Harald Paukson. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Murdetekstid (eri lehtedel) à 5 s.

Eelmiste ladu: O/ü. Noor-Eesti, Rütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov*i ja selle tuleliste etümoloogia ja semasioloogia. E. Kobolt. Mit e. Referat. Hind 50 s.

Eesti sulghäälikud *k, p, t* ja *b, d, g*. Paul Ariste. With an English Summary. Tabelitega. Hind 50 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasest ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandelt ant. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimesid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijatele 20% (s. o. 1 kr. 95 s.) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XVI aastakäik, 1937)

ilmub aasta kohta kaheksa numbrit, à 32 lk., kokku 256 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril veebr., märts, aprill, mai, sügispoolaastal sept., okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbritähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 3 kr., välismaale 4 kr., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. 50 s. Üksiknumbri hind 40 s., kaksiknumber 80 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XV aastak., 1930—1936, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudelt raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1937. aastakäigu tellijale annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soome-eesti sõnaraamatult (vt. eelmisel leheküljel) saavad EK tellijad 20 % (1 kr. 95 s.) hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mõõda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

lejavad käsitlemist õigekeelsuse ning keele tegeliku korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mõõda keelelise kirjanduse, eriti tegelikkude tarvituse minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustisi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Rütli 24, III kord. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 40 SENTI.